

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ
(за підтримки Міжнародного валютного фонду)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ВІЯВЛЕННЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ
ДІЯЧІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЇХ
ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

червень 2015 року, м. Київ

ПЛАН

ПЕРЕДМОВА

РОЗДІЛ I. Визначення термінології

- 1.1. Національні публічні діячі
- 1.2. Іноземні публічні діячі
- 1.3. Міжнародні публічні діячі
- 1.4. Пов'язані особи та близькі особи

РОЗДІЛ II. Характеристика та аналіз заходів, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу відносно публічних діячів

- 2.1. Загальні вимоги щодо ідентифікації публічних діячів
- 2.2. Публічні діячі – клієнти високого ризику
- 2.3. Додаткові заходи обачливості щодо публічних діячів
- 2.4. Додаткові заходи обачливості у сфері страхування життя
- 2.5. Обов'язковий контроль фінансових операцій публічних діячів

РОЗДІЛ III. Рекомендації щодо відкритих інформаційних джерел стосовно виявлення публічних діячів

- 3.1. Інформаційні ресурси стосовно національних публічних діячів
- 3.2. Інформаційні ресурси стосовно іноземних та міжнародних публічних діячів (в т.ч. національних)

РОЗДІЛ IV. Міжнародні стандарти регулювання заходів обачливості щодо публічних діячів

- 4.1. Хто є політичними діячами (PEP): визначення
- 4.2. Категорії публічних діячів
- 4.3. Посилені заходи щодо публічних діячів
- 4.4. Керівництво з використання джерел інформації для визначення публічних діячів, членів їх сімей та пов'язаних осіб
- 4.5. Червоні прапори / Підозрілі показники
- 4.6. Приклади справ
- 4.7. Корисні посилання

ПЕРЕДМОВА

Вагоме значення при визначенні рівня корупції в державі приділяється питанням побудови і ефективного функціонування національної системи запобігання та протидії відмиванню корумпованих активів.

Зазначена система в Україні знаходиться на досить високому рівні розвитку, підтвердженням чого є прийняття наприкінці 2014-го року, в рамках антикорупційного пакету реформ, нового закону у цій сфері – Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (Закон)¹.

Пріоритетними заходами, що проводяться з метою запобігання корупції та корупційним діянням публічно значущих осіб, є: по-перше, розроблення дієвої системи економічних і фінансових засобів контролю та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; по-друге, запровадження, поряд із загальними нормами, відповідальності за посадові злочини спеціальних норм, які передбачають відповідальність за вчинення окремих корупційних діянь, а також діянь, учинення яких перешкоджає боротьбі з корупцією.

Незважаючи на активну розбудову національного антилегалізаційного (протягом 2002–2005 рр., 2010–2011 рр., 2013–2014 р.) та антикорупційного (протягом 2010–2014 рр.) законодавства, ці питання продовжують бути актуальними і наразі.

На міжнародній арені питання боротьби з корупцією та відмиванням коштів стоїть особливо гостро. Цими питаннями опікуються дві такі впливові міжнародні організації, як Група держав проти корупції (GRECO) та Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). Саме вони визначають світові стандарти боротьби з цими явищами та безпосередньо або за допомогою регіональних організацій проводять оцінки держав на предмет відповідності цим стандартам.

Україна також періодично проходить відповідні оцінки і як показує цей досвід зв'язки між відмиванням коштів та корупцією прослідковуються на теоретичному, нормативному, та практичному рівні.

В законодавстві України визначено цілу низку превентивних заходів обачливості, які здійснюються фінансовими і нефінансовими попередниками стосовно публічних діячів. При цьому варто зазначити, що міжнародні стандарти оперують терміном «політичні» діячі, тоді як у Законі зазначені діячі називаються «публічні». За значенням ці слова не є синонімами та безумовно

¹ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України, 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII // Голос України. – 2014. – № 216.

відрізняються, оскільки категорія «публічні діячі» є ширшою за категорію «політичних діячів». Отже, норматив України є більш жорстким, в порівнянні з міжнародними вимогами, при встановленні підходу до заходів контролю за фінансовими операціями осіб, які мають підвищені корупційні ризики.

Зазначені методичні рекомендації присвячені аналізу термінології та заходів обачливості щодо публічних діячів відповідно до законодавства України, а також міжнародних стандартів у сфері фінансового моніторингу.

Методичні рекомендації в першу чергу розроблені для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, однак будуть корисними для використання працівниками державного фінансового моніторингу, правоохоронними та судовими органами, а також науковими працівниками.

РОЗДІЛ I. Визначення термінології

1.1. Національні публічні діячі

Визначення терміну «національні публічні діячі» передбачено пунктом 25 частини першої статті 1 Закону.

Національні публічні діячі - фізичні особи, які виконують або виконували протягом останніх трьох років визначені публічні функції в Україні, а саме:

- Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України; перші заступники та заступники міністрів, керівники інших центральних органів виконавчої влади, їх перші заступники і заступники;
- народні депутати України;
- Голова та члени Правління Національного банку України, члени Ради Національного банку України;
- голови та судді Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів;
- члени Вищої ради юстиції, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, члени Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів;
- Генеральний прокурор України та його заступники;
- Голова Служби безпеки України та його заступники;
- Голова Антимонопольного комітету України та його заступники;
- Голова та члени Рахункової палати;
- члени Національної ради з питань телебачення і радіомовлення України;
- надзвичайні і повноважні послы;
- Начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України, начальники Сухопутних військ України, Повітряних Сил України, Військово-Морських Сил України;
- державні службовці, посади яких віднесені до першої або другої категорії посад;
- керівники обласних територіальних органів центральних органів виконавчої влади, керівники органів прокуратури, керівники обласних територіальних органів Служби безпеки України, голови та судді апеляційних судів;
- керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних та казенних підприємств, господарських товариств, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків;
- керівники керівних органів політичних партій та члени їх центральних статутних органів.

Законодавець передбачив, що національними публічними діячами вважаються фізичні особи, які виконують або виконували протягом останніх трьох років визначені публічні функції в Україні, а саме:

1.1.1. Президент України

Відповідно до статті 102 Конституції України² Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом державного

² Конституція України: Закон України, 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Стаття 103 Основного Закону передбачає, що Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою. Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

1.1.2. Прем'єр-міністр України

Прем'єр-міністр України – це найвища державна посада у виконавчій гілці влади. Стаття 114 Конституції України передбачає, що Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Згідно із частиною другою статті 117 Конституції України Прем'єр-міністр України підписує акти Кабінету Міністрів України.

Статус та повноваження Прем'єр-міністра України, окрім Конституції України, також визначені Законом України «Про Кабінет Міністрів України»³.

1.1.3. Члени Кабінету Міністрів України

Згідно із частиною третьою статті 6 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» посади членів Кабінету Міністрів України належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу.

Статус членів Кабінету Міністрів України визначається Конституцією України, Законом України «Про Кабінет Міністрів України» та іншими законами України.

³ Про Кабінет Міністрів України: Закон України, 27 лютого 2014 р. № 794-VII // Голос України. – 2014. – № 39.

Частина перша статті 114 Конституції України встановлює, що до складу Кабінету Міністрів України, окрім Прем'єр-міністра України, входять, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» членами Кабінету Міністрів України можуть бути громадяни України, які мають право голосу, вищу освіту та володіють державною мовою. Не може бути призначена на посаду члена Кабінету Міністрів України особа, яка має судимість, не погашену або не зняту в установленому законом порядку, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Члени Кабінету Міністрів України не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку. У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності посади члена Кабінету Міністрів України з іншими видами діяльності, такий член Кабінету Міністрів України у двадцятиденний строк з дня виникнення цих обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про відставку.

Згідно із статтею 9 зазначеного Закону члени Кабінету Міністрів України, крім Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України і Міністра закордонних справ України, призначаються на посаду Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України. При формуванні нового складу Кабінету Міністрів України новопризначений Прем'єр-міністр України вносить до Верховної Ради України подання про призначення членів Кабінету Міністрів України.

На даний час до складу Кабінету Міністрів України входять керівники: Міністерства аграрної політики та продовольства України; Міністерства внутрішніх справ України; Міністерства екології та природних ресурсів України; Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; Міністерства енергетики та вугільної промисловості України; Міністерства закордонних справ України; Міністерства інформаційної політики України; Міністерства інфраструктури України; Міністерства культури України; Міністерства молоді та спорту України; Міністерства оборони України; Міністерства освіти і науки України; Міністерства охорони здоров'я України; Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; Міністерства соціальної політики України; Міністерства фінансів України; Міністерства юстиції України.

1.1.4. Перші заступники та заступники міністрів

Відповідно до статті 9 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»⁴ міністр має першого заступника, та заступників, один з яких є заступником з питань боротьби з корупцією.

Перший заступник міністра призначаються на посади та звільняються з посад Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій відповідного міністра.

У разі звільнення міністра перший заступник міністра та заступники міністра звільняються з посад Кабінетом Міністрів України.

Особа, яка призначається на посаду першого заступника міністра чи заступника міністра, повинна відповідати вимогам до членів Кабінету Міністрів України, передбаченим Законом України «Про Кабінет Міністрів України».

Посади першого заступника міністра та заступників міністра належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу.

Виключенням із цього є заступник міністра - керівник апарату, що відповідно до статті 10 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозиції відповідного міністра. Заступник міністра - керівник апарату є державним службовцем.

Кандидатами на посаду заступника міністра - керівника апарату можуть бути громадяни України, які мають вищу освіту, і відповідають іншим вимогам, передбаченим законодавством про державну службу.

1.1.5. Керівники інших центральних органів виконавчої влади, їх перші заступники і заступники

Згідно із статтею 19 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» керівник центрального органу виконавчої влади призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України.

Керівник центрального органу виконавчої влади очолює центральний орган виконавчої влади, здійснює керівництво його діяльністю.

Центральні органи виконавчої влади утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики як служби, агентства, інспекції.

На даний час, в Україні діють такі служби: Державна авіаційна служба; Державна архівна служба; Державна виконавча служба України; Державна казначейська служба України; Державна міграційна служба України; Державна

⁴ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України, 17 березня 2011 р. № 3166-VI // Голос України. – 2011. – № 65.

пенітенціарна служба України; Державна прикордонна служба України; Державна пробірна служба України; Державна реєстраційна служба України; Державна санітарно-епідеміологічна служба України; Державна служба геології та надр України; Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України; Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції; Державна служба інтелектуальної власності України; Державна служба статистики України; Державна служба України з контролю за наркотиками; Державна служба України з надзвичайних ситуацій; Державна служба України з лікарських засобів; Державна служба України з питань захисту персональних даних; Державна служба України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань; Державна регуляторна служба України; Державна служба фінансового моніторингу України; Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України; Державна служба експортного контролю України; Державна фіскальна служба України.

Серед агентств функціонують такі: Державне агентство автомобільних доріг; Державне агентство водних ресурсів України; Державне агентство екологічних інвестицій України; Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України; Державне агентство з питань електронного урядування України; Державне агентство земельних ресурсів України; Державне агентство лісових ресурсів України; Державне агентство резерву України; Державне агентство рибного господарства України; Державне агентство України з питань кіно; Державне агентство України з туризму та курортів; Державне агентство України з управління зоною відчуження; Державне космічне агентство України.

Також, на даний час в Україні створені такі інспекції: Державна архітектурно-будівельна інспекція України; Державна екологічна інспекція України; Державна інспекція навчальних закладів України; Державна інспекція сільського господарства України; Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті; Державна інспекція України з безпеки на наземному транспорті; Державна інспекція України з контролю за цінами; Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів; Державна інспекція України з питань праці; Державна інспекція ядерного регулювання України; Державна фінансова інспекція України.

Крім того, на правах центрального органу виконавчої влади знаходиться також і Пенсійний фонд України.

Центральними органами виконавчої влади зі спеціальним статусом є Антимонопольний комітет України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Фонд державного майна України, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національне агентство України з питань державної служби.

Діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів згідно із законодавством.

Керівник центрального органу виконавчої влади може мати не більше двох заступників, які призначаються на посади та звільняються з посад Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України.

Пропозиції Прем'єр-міністрові України стосовно кандидатур для призначення на посаду та звільнення з посади керівника центрального органу виконавчої влади та його заступників вносить міністр, який спрямовує та координує діяльність центрального органу виконавчої влади.

Керівник центрального органу виконавчої влади вносить на розгляд міністра пропозиції щодо призначення для призначення на посаду та звільнення з посади та звільнення з посад своїх заступників.

Керівник центрального органу виконавчої влади та його заступники є державними службовцями.

1.1.6. Народні депутати України

Стаття 76 Конституції України встановлює, що конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про статус народного депутата України»⁵ народний депутат України є обраний відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України»⁶ представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України.

Народний депутат здійснює свої повноваження на постійній основі.

Повноваження народного депутата починаються після складення ним присяги на вірність Україні перед Верховною Радою України з моменту скріплення присяги особистим підписом під її текстом. Повноваження

⁵ Про статус народного депутата України: Закон України, 17 листопада 1992 р. № 2790-XII // Голос України. – 1992.

⁶ Про вибори народних депутатів України: Закон України, 17 листопада 2011 р. № 4061-VI // Голос України. – 2011. – № 234.

народного депутата припиняються з моменту відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Стаття 3 Закону України «Про статус народного депутата України» передбачає, що народний депутат не має права: бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади; мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі; обіймати посаду міського, сільського, селищного голови; займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час; залучатись як експерт органами у кримінальному провадженні, а також займатися адвокатською діяльністю; входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку.

1.1.7. Голова та члени Правління Національного банку України, члени Ради Національного банку України⁷

Відповідно до статті 18 Закону України «Про Національний банк України»⁸ Голова Національного банку призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України строком на сім років.

Одна й та сама особа не може бути Головою Національного банку України більше ніж два строки підряд.

Головою Національного банку може бути громадянин України, який постійно проживає в Україні, має повну вищу освіту у галузі економіки чи фінансів або науковий ступінь у галузі економіки чи фінансів і при цьому має не менше 10 років досвіду роботи в органі законодавчої влади або на керівних посадах в інших органах державної влади та державних органах, які забезпечують проведення та реалізацію державної фінансової, економічної чи правової політики, або на керівних посадах у міжнародних фінансових організаціях, або на керівних посадах у банку, або наукової роботи за фінансовою, економічною чи правовою тематикою та має бездоганну ділову репутацію, зокрема, не має судимості, не погашеної і не знятої в установленому законом порядку.

Особа не може бути Головою Національного банку України, якщо вона має представницький мандат або обіймає чи обіймала посаду керівника органу державної влади та іншого державного органу (якщо не минув один рік з дня її звільнення з такої посади), або є керівником політичної партії чи членом керівних органів політичної партії, або є керівником чи входить до складу

⁷ При виявленні серед клієнтів посадовців Національного банку України та Ради Національного банку України суб'єкту первинного фінансового моніторингу слід звертати увагу на останні законопроектні ініціативи в цьому аспекті, а саме проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розбудови інституційної спроможності Національного банку України (р.н. 2742 від 27.04.2015).

⁸ Про Національний банк України: Закон України, 20 травня 1999 р. № 679-XIV // Голос України. – 1999.

керівного органу юридичної особи (за винятком Національного банку), або є прямим чи опосередкованим власником будь-якої кількості акцій (часток, паїв) юридичної особи. На час перебування на посаді Голова Національного банку України зупиняє членство в політичній партії.

Голова Національного банку України перебуває на посаді до вступу на посаду новопризначеного Голови.

Згідно із статтею 14 Закону України «Про Національний банк України» Правління Національного банку України згідно з Основними засадами грошово-кредитної політики через відповідні монетарні інструменти та інші засоби банківського регулювання забезпечує реалізацію грошово-кредитної політики, організує виконання інших функцій відповідно до цього Закону та здійснює управління діяльністю Національного банку.

Стаття 16 зазначеного Закону передбачає, що Правління Національного банку очолює Голова Національного банку України. Правління Національного банку складається з одинадцяти осіб: Голови Національного банку, заступників Голови Національного банку та керівників структурних підрозділів Національного банку, що забезпечують виконання Національним банком основної функції.

У зв'язку із цим, оскільки заступники Голови Національного банку України, входять до складу його Правління, то вони також віднесені до національних публічних діячів.

Перелік структурних підрозділів, що забезпечують виконання Національним банком основної функції, керівники яких за посадою входять до складу Правління Національного банку, визначається Головою Національного банку України. Повноваження такого члена Правління Національного банку припиняються у разі звільнення його з посади, за якою він входить до складу Правління Національного банку.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про Національний банк України» основними завданнями Ради Національного банку України є розроблення Основних засад грошово-кредитної політики та здійснення контролю за проведенням грошово-кредитної політики.

Стаття 10 зазначеного Закону передбачає, що до складу Ради Національного банку України входять члени Ради Національного банку, призначені Президентом України та Верховною Радою України.

Членом Ради Національного банку може бути громадянин України, який постійно проживає в Україні, має повну вищу освіту у галузі економіки, фінансів чи права або науковий ступінь у галузі економіки, фінансів чи права і при цьому має не менше 10 років досвіду роботи в органі законодавчої влади або на керівних посадах в інших органах державної влади та державних органах, які забезпечують проведення та реалізацію державної фінансової, економічної чи

правової політики, або на керівних посадах у міжнародних фінансових організаціях, або на керівних посадах у банку, або наукової роботи за фінансовою, економічною чи правовою тематикою та має бездоганну ділову репутацію, зокрема, не має судимості, не погашеної і не знятої в установленому законом порядку.

Президент України призначає сім членів Ради Національного банку шляхом видання відповідного указу. Верховна Рада України призначає сім членів Ради Національного банку шляхом прийняття відповідної постанови.

Строк повноважень членів Ради Національного банку – сім років, крім Голови Національного банку України, який входить до складу Ради Національного банку України на строк здійснення ним повноважень за посадою.

1.1.8. Голова та судді Конституційного Суду України

Стаття 147 Конституції України передбачає, що Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні.

Відповідно до статті 148 Основного Закону Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк.

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

Інформація про голову та суддів Конституційного Суду України міститься на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України (<http://www.ccu.gov.ua>).];

1.1.9. Голова та судді Верховного Суду України

Відповідно до статті 125 Конституції України найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Статтею 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁹ передбачено, що до складу Верховного Суду України входять сорок вісім суддів, з числа яких

⁹ Про судоустрій і статус суддів: Закон України, 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Голос України. – 2010. – № 142.

обираються Голова Верховного Суду України, Перший заступник Голови Верховного Суду України та чотири заступники Голови Верховного Суду України.

Частина третя статті 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює, що Голова Верховного Суду України, Перший заступник Голови Верховного Суду України, заступники Голови Верховного Суду України обираються на посади і звільняються з посад Пленумом Верховного Суду України у порядку, встановленому цим Законом.

Суддею Верховного Суду України може бути особа, яка має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років або суддя Конституційного Суду України.

У Верховному Суді України діють:

- Судова палата в адміністративних справах;
- Судова палата у господарських справах;
- Судова палата у кримінальних справах;
- Судова палата у цивільних справах.

До складу судової палати входять судді відповідної спеціалізованої юрисдикції (цивільної, кримінальної, господарської, адміністративної).

Статус Голови Верховного Суду України та судді цього Суду регламентований статтями 41 та 40 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відповідно.

1.1.10. Голови та судді вищих спеціалізованих судів

Відповідно до статті 125 Конституції України вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди.

Стаття 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що у системі судів загальної юрисдикції діють вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ.

Вищими спеціалізованими судами є: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України.

До складу вищого спеціалізованого суду входять судді, обрані на посаду судді безстроково, з числа яких призначаються голова суду та його заступники. У вищому спеціалізованому суді, кількість суддів у якому перевищує сорок п'ять, може бути призначено не більше трьох заступників голови суду.

Компетенція Голови вищого спеціалізованого суду та його судді визначається відповідно у статтях 34 та 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

1.1.11. Члени Вищої ради юстиції

Згідно із статтею 131 Конституції України в Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить:

- внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;
- прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;
- здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури – двох членів Вищої ради юстиції.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про Вищу раду юстиції»¹⁰ Вища рада юстиції є колегіальним, постійно діючим, незалежним органом, відповідальним за формування незалежного високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність.

Члени Вищої ради юстиції, крім тих, які входять до її складу за посадою, призначаються строком на чотири роки і можуть бути призначеними лише на один строк.

1.1.12. Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

Відповідно до статті 90 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Вища кваліфікаційна комісія суддів України є постійно діючим органом у системі судоустрою України.

Стаття 92 зазначеного Закону передбачає, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України діє у складі одинадцяти членів, які є громадянами України, мають вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менше двадцяти років. До складу Комісії входять:

¹⁰ Про Вищу раду юстиції: Закон України, 15 січня 1998 р. № 22/98-ВР // Голос України. – 1998.

- шість суддів, які призначаються з'їздом суддів України (Призначаються з'їздом суддів України відкритим або таємним голосуванням. З'їзд суддів може обрати більше ніж шість суддів на випадок вибуття одного або кількох членів зі складу Комісії, призначених за квотою з'їзду суддів України, визначивши черговість їх включення до складу Комісії. Такі особи автоматично набувають повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в разі вибуття одного або кількох членів Комісії, обраних за квотою з'їзду суддів України. Особи, призначені з'їздом суддів України до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України на випадок вибуття одного або кількох її членів, продовжують виконувати обов'язки судді до моменту зайняття ними посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України відповідно до встановленої черговості.);

- дві особи, які призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ (призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ відкритим або таємним голосуванням);

- одна особа, яка призначається Міністром юстиції України (призначається наказом Міністра юстиції України);

- одна особа, яка призначається Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини (призначається члена розпорядженням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини);

- одна особа, яка призначається Головою Державної судової адміністрації України (призначається наказом Голови Державної судової адміністрації України).

Строк повноважень члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України становить шість років з дня набуття повноважень.

Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України на час здійснення повноважень відряджаються до Комісії.

1.1.13. Члени Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів

Відповідно до статті 73 Закону України «Про прокуратуру»¹¹ Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів є колегіальним органом, який відповідно до повноважень, передбачених цим Законом, визначає рівень фахової підготовки осіб, які виявили намір зайняти посаду прокурора, та вирішує питання щодо дисциплінарної відповідальності, переведення та звільнення прокурорів з посади.

До складу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, згідно із статтею 74 Закону України «Про прокуратуру» входять одинадцять членів, які є

¹¹ Про прокуратуру: Закон України, 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // Голос України. – 2014. – № 206.

громадянами України, мають вищу юридичну освіту та стаж роботи в галузі права не менше десяти років, з яких:

- п'ять прокурорів призначає всеукраїнська конференція працівників прокуратури;
- дві особи (вчених) призначає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ;
- одну особу (адвоката) призначає з'їзд адвокатів України;
- три особи призначає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини за погодженням з комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого належить організація та діяльність органів прокуратури.

Строк повноважень члена Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів становить три роки. Одна і та ж сама особа не може здійснювати повноваження члена комісії два строки підряд.

Члени Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів працюють на постійній основі і на час виконання своїх обов'язків відраджуються до комісії.

1.1.14. Генеральний прокурор України та його заступники

Згідно із статтею 122 Конституції України прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду та звільняється з посади за згодою Верховної Ради України Президентом України. Строк повноважень Генерального прокурора України становить п'ять років.

Відповідно до статті 40 Закону України «Про прокуратуру» одна і та сама особа не може бути призначена на посаду Генерального прокурора України більше ніж на один строк.

На посаду Генерального прокурора України може бути призначений громадянин України, який:

- має вищу юридичну освіту;
- має стаж роботи в галузі права не менше 10 років;
- володіє державною мовою;
- щодо якого відсутні обставини, передбачені частиною п'ятою статті 27 Закону України «Про прокуратуру»;
- має високі морально-ділові, професійні якості та організаторські здібності.

Частина друга статті 8 Закону України «Про прокуратуру» встановлює, що Генеральну прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який має першого заступника та чотирьох заступників, а також заступника Генерального прокурора України – Головного військового прокурора.

Одним із заступників Генерального прокурора України є керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

1.1.15. Голова Служби безпеки України та його заступники

Відповідно до статті 13 Закону України «Про Службу безпеки України»¹² керівництво всією діяльністю Служби безпеки України, її Центральним управлінням здійснює Голова Служби безпеки України. Він несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Службу безпеки України.

Голова Служби безпеки України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України.

Голова Служби безпеки України має заступників, які призначаються на посади за його поданням та звільняються з посад Президентом України.

1.1.16. Голова Антимонопольного комітету України та його заступники

Відповідно до статті 6 Закону України «Про Антимонопольний комітет України»¹³ Антимонопольний комітет України утворюється у складі Голови та восьми державних уповноважених.

Стаття 9 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» передбачає, що Голова Антимонопольного комітету України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за згодою Верховної Ради України.

Строк повноважень Голови Антимонопольного комітету України становить сім років. Голова Антимонопольного комітету України не може призначатися на цю посаду більше ніж на два строки підряд.

Після закінчення строку повноважень Голова Антимонопольного комітету України продовжує виконувати свої обов'язки до призначення нового Голови.

Згідно із статтею 10 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» перший заступник і заступник Голови Антимонопольного комітету України з числа державних уповноважених призначаються на посади за поданням Прем'єр-міністра України та звільняються з посад Президентом України. Прем'єр-міністр України вносить на розгляд Президента України подання про призначення на посади першого заступника і заступника Голови Антимонопольного комітету України відповідно до пропозицій Голови Антимонопольного комітету України.

1.1.17. Голова та члени Рахункової палати

¹² Про Службу безпеки України: Закон України, 25 березня 1992 р. № 2229-XII // Голос України. – 1992.

¹³ Про Антимонопольний комітет України: Закон України, 26 листопада 1993 р. № 3659-XII // Голос України. – 1993. – № 206.

Рахункова палата, відповідно до статті 1 Закону України «Про Рахункову палату»¹⁴ є постійно діючим органом контролю, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй.

Відповідно до частини першої статті 8 Закону України «Про Рахункову палату» до складу Рахункової палати входять Голова Рахункової палати та члени Рахункової палати, якими є:

- перший заступник Голови Рахункової палати;
- заступник Голови Рахункової палати;
- головні контролери (керівники департаментів Рахункової палати);
- Секретар Рахункової палати.

Голова Рахункової палати призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Голови Верховної Ради України терміном на 7 років з правом призначення на другий термін (частина перша статті 10 вказаного Закону).

Перший заступник і заступник Голови, головні контролери (керівники департаментів Рахункової палати) та Секретар Рахункової палати призначаються на посаду Верховною Радою України за поданням Голови Рахункової палати шляхом таємного голосування за списком терміном на 7 років у порядку, встановленому для призначення Голови Рахункової палати (частина шоста статті 10 вказаного Закону).

Призначення Голови та членів Рахункової палати здійснюється постановами Верховної Ради України, які є актами законодавства, опубліковуються в офіційних друкованих виданнях та оприлюднюються для користування у відкритих джерелах.

1.1.18. Члени Національної ради з питань телебачення і радіомовлення України

Відповідно до Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення»¹⁵ Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення є конституційним, постійно діючим колегіальним органом, метою діяльності якого є нагляд за дотриманням законів України у сфері телерадіомовлення, а також здійснення регуляторних повноважень, передбачених цими законами. Відповідно до статті 4 вказаного Закону Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення складається з восьми осіб. З них чотири члени призначаються Верховною Радою України (постанова Верховної Ради України) і чотири члени – Президентом України (указ Президента України).

¹⁴ Про Рахункову палату: Закон України, 11 липня 1996 р. № 315/96-ВР // Голос України. – 1996. – № 204.

¹⁵ Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України, 23 вересня 1997 р. № 538/97-ВР // Голос України. – 1997.

Постанови Верховної Ради України та Укази Президента України про призначення членів Національної ради з питань телебачення і радіомовлення України, є актами законодавства, опубліковуються в офіційних друкованих виданнях та оприлюднюються для користування у відкритих джерелах.

Повноваження члена Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення починаються з дня його призначення і тривають п'ять років, за винятком випадків, передбачених Законом України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення».

Одна і та сама особа може бути повторно призначена членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення лише один раз.

Відповідно до частини другої статті 7 Закону України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» члени Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення є державними службовцями першої категорії.

Згідно із частиною першою статті 9 та частиною першою статті 10 вказаного Закону Голова, перший заступник, заступник голови та відповідальний секретар Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення обираються Національною радою з числа членів, а отже також підпадають під категорію національних публічних діячів.

1.1.19. Надзвичайні і повноважні послы

Дипломатичний працівник – це державний службовець, який виконує дипломатичні або консульські функції в Україні чи за кордоном та має відповідний дипломатичний ранг. Надзвичайний і Повноважний Посол – це дипломатичний ранг, спеціальне звання, яке відповідно до статті 16 Закону України «Про дипломатичну службу»¹⁶ присвоюється дипломатичним працівникам довічно.

Дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посла прирівнюється до 1-го рангу державного службовця.

Відповідно до частини третьої статті 17 Закону України «Про дипломатичну службу» особам, які не мають дипломатичного рангу та прийняті на посади у структурні підрозділи Адміністрації Президента України, що забезпечують здійснення Президентом України повноважень у зовнішньополітичній сфері, на посади у структурні підрозділи Апарату Верховної Ради України і Секретаріату Кабінету Міністрів України, що забезпечують представництво Голови Верховної Ради України і Прем'єр-міністра України у зносинах з органами влади інших держав та здійснення заходів з міжнародного співробітництва Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, дипломатичний ранг присвоюється за поданням керівників цих органів у порядку, встановленому законодавством.

¹⁶ Про дипломатичну службу: Закон України, 20 вересня 2001 р. № 2728-III // Голос України. – 2001. – № 194.

Присвоєння дипломатичного рангу здійснюється згідно з посадою, яку обіймає державний службовець, а також з урахуванням його кваліфікації і стажу роботи та з дотриманням строків перебування у дипломатичних рангах. Відповідність посад державних службовців дипломатичним рангам визначається Переліком посад, приписаних до дипломатичних рангів України, який затверджується Президентом України.

Перелік посад, приписаних до дипломатичних рангів України, затверджений Указом Президента України від 26 березня 2002 р. № 301/2002¹⁷. Відповідно до вказаного Переліку до рангу Надзвичайний і Повноважний Посол приписані такі посади:

- Міністр закордонних справ України;
- Перший заступник Міністра закордонних справ України;
- Заступник Міністра закордонних справ України;
- Заступник Глави Адміністрації Президента України (за яким Схемою розподілу обов'язків між Главою Адміністрації Президента України, його Першим заступником та заступниками, першим помічником Президента України, закріплення за ними самостійних структурних підрозділів Адміністрації Президента України закріплено структурні підрозділи, що забезпечують здійснення Президентом України повноважень у зовнішньополітичній сфері), перший помічник Президента України, помічник Президента України, Керівник, перший заступник Керівника, заступник Керівника Головного департаменту - керівник департаменту Головного департаменту зовнішньої політики та європейської інтеграції Адміністрації Президента України, Керівник, заступник Керівника Головного департаменту Державного Протоколу та Церемоніалу Адміністрації Президента України;
- Надзвичайний і Повноважний Посол України;
- Постійний представник України при міжнародній організації;
- Директор департаменту, Посол з особливих доручень Міністерства закордонних справ України;
- Дипломатичний радник центрального органу виконавчої влади;
- Спеціальний представник України з питань придністровського врегулювання;
- Ректор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України (який є дипломатичним працівником).

Згідно із частиною сьомою статті 17 Закону України «Про дипломатичну службу» присвоєння дипломатичного рангу Надзвичайного і Повноважного

¹⁷ Про Перелік посад, приписаних до дипломатичних рангів України: Указ Президента України, 26 березня 2002 р. № 301/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 29.

Посла здійснюється указом Президента України, які є актами законодавства, опубліковуються в офіційних друкованих виданнях та оприлюднюються для користування у відкритих джерелах.

Перевірка наявності у дипломатичного працівника дипломатичного ранку Надзвичайного і Повноважного Посла може бути здійснена за трудовою книжкою дипломатичного працівника у якій, відповідно до частини дев'ятнадцятої статті 17 Закону України «Про дипломатичну службу», робляться записи про присвоєння дипломатичних рангів, про позбавлення дипломатичного рангу, а також про прирівнення їх до рангів державних службовців.

1.1.20. Начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України, начальники Сухопутних військ України, Повітряних Сил України, Військово-Морських Сил України

Закон України «Про оборону України»¹⁸ передбачає, що військове командування – це Генеральний штаб Збройних Сил України, командування видів Збройних Сил України, об'єднане оперативне командування, управління оперативних командувань, територіальні управління, командування військових з'єднань, частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Збройні Сили України» Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Згідно із статтею 3 Закону України «Про Збройні Сили України» Збройні Сили України мають таку загальну структуру:

- Генеральний штаб Збройних Сил України як головний орган військового управління;
- види Збройних Сил України - Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили;
- з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України.

Частина четверта статті 8 вказаного Закону встановлює, що Начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами України, під яким

¹⁸ Про Збройні Сили України: Закон України, 6 грудня 1991 р. № 1934-XII // Голос України. – 1991.

розуміється діяльність, спрямована на здійснення заходів щодо розвитку Збройних Сил України, їх технічного оснащення, підготовки та всебічного забезпечення, визначення основ їх застосування, а також управління ними. Начальник Генерального штабу за посадою є Головнокомандувачем Збройних сил згідно із статтею 8 Закону України «Про Збройні Сили України».

Відповідно до пункту 9 Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 406/2011¹⁹, Генеральний штаб очолює начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України, якого призначає на посаду і звільняє з посади Президент України. На посаду начальника Генерального штабу призначається військовослужбовець.

Відповідно до пункту 16 статті 106 Конституції України Президент України призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань.

Таким чином, командувачі Сухопутних військ Збройних Сил України, Повітряних Сил Збройних Сил України, Військово-Морських Сил Збройних Сил України призначаються на посади Президентом України (шляхом видання відповідного Указу).

1.1.21. Державні службовці, посади яких віднесені до першої або другої категорії посад

Згідно статтею 24 Закону України «Про державну службу»²⁰ вирішення питань, пов'язаних із службою, проводиться відповідно до категорій посад службовців, а також згідно з рангами, які їм присвоюються.

Стаття 25 Закону України «Про державну службу» встановлює, що основними критеріями класифікації посад державних службовців є організаційно-правовий рівень органу, який приймає їх на роботу, обсяг і характер компетенції на конкретній посаді, роль і місце посади в структурі державного органу.

До першої категорії посад віднесені посади перших заступників міністрів, керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Уряду України, їх перших заступників, голів та членів державних колегіальних органів, Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим, голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, керівників Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України, заступників керівників Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України, інші прирівняні до них посади.

¹⁹ Про Положення про Міністерство оборони України та Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: Указ Президента України, 6 квітня 2011 р. № 406/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29.

²⁰ Про державну службу: Закон України, 16 грудня 1993 р. № 3723-XII // Голос України. – 1994.

До другої категорії посад віднесені посади керівників секретаріатів комітетів Верховної Ради України, структурних підрозділів Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України, Секретаріату Кабінету Міністрів України, радників та помічників Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, заступників міністрів, заступників інших керівників центральних органів виконавчої влади, першого заступника Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим, перших заступників голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та інші прирівняні до них посади.

1.1.22. Керівники обласних територіальних органів центральних органів виконавчої влади

Порядок призначення на посади та звільнення з посад керівників територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 січня 2012 р. № 45²¹.

1.1.23. Керівники обласних територіальних органів прокуратури

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 7 Закону України «Про прокуратуру» на обласному рівні діють регіональні прокуратури. Стаття 10 вказаного Закону визначає, що до регіональних прокуратур належать прокуратури областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя.

Регіональну прокуратуру очолює керівник регіональної прокуратури - прокурор області, Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, який має першого заступника та чотирьох заступників.

Повноваження керівника регіональної прокуратури встановлюються статтею 11 Закону України «Про прокуратуру».

1.1.24. Керівники обласних територіальних органів Служби безпеки України

Згідно із частиною першою статті 11 Закону України «Про Службу безпеки України» з метою ефективного виконання своїх завдань Службою безпеки України створюються її регіональні органи, до яких, зокрема, віднесені обласні управління Служби безпеки України.

Частина перша статті 15 Закону України «Про Службу безпеки України» визначає, що начальники регіональних органів - обласних управлінь Служби безпеки України призначаються на посади за поданням Голови Служби безпеки України та звільняються з посад Президентом України.

²¹ Про затвердження Порядку призначення на посади та звільнення з посад керівників територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України, 25 січня 2012 р. № 45 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 9.

1.1.25. Голови та судді апеляційних судів

Згідно із пунктом 2 частини другої статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» систему судів загальної юрисдикції складають, зокрема, апеляційні суди.

Стаття 26 вказаного Закону передбачає, що апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення.

Апеляційними судами з розгляду цивільних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є: апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим.

Апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України.

До складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, з числа яких призначаються голова суду та його заступники. В апеляційному суді, кількість суддів в якому перевищує тридцять п'ять, може бути призначено не більше трьох заступників голови суду.

Повноваження голів та суддів апеляційного суду регламентовані статтями 29 та 28 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» відповідно.

Голова апеляційного суду, його заступники призначаються на посади строком на один рік шляхом таємного голосування із числа суддів цього суду, але не більш як на строк повноважень судді.

1.1.26. Керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних та казенних підприємств, господарських товариств, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків

Зазначена категорія національних публічних осіб охоплює керівників адміністративних, управлінських чи наглядових органів:

- державних підприємств;
- казенних підприємств;
- господарських товариств, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків.

Згідно із статтею 73 Господарського кодексу України²² державне унітарне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як

²² Господарський кодекс України: Закон України, 16 січня 2003 р. № 436-IV // Голос України. – 2003. – № 49.

правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління. Державні унітарні підприємства діють як державні комерційні підприємства або казенні підприємства.

Державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту або модельного статуту і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном згідно з Господарським кодексом України та іншими законами, прийнятими відповідно до цього Кодексу (частина перша статті 74 Господарського кодексу України).

Казенне підприємство створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. У рішенні про створення казенного підприємства визначаються обсяг і характер основної діяльності підприємства, а також орган, до сфери управління якого входить підприємство, що створюється, який уповноважений на призначення його керівника (стаття 76 Господарського кодексу України).

Казенні підприємства створюються у галузях економіки, в яких:

- законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам;
- основним (понад п'ятдесят відсотків) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава;
- за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів;
- переважаючим (понад п'ятдесят відсотків) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним;
- приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом.

Частина шоста статті 73 Господарського кодексу України передбачає, що органом управління державного унітарного підприємства є керівник підприємства, який призначається органом, до сфери управління якого входить підприємство, і є підзвітним цьому органу.

Згідно із статтею 79 Господарського кодексу України господарськими товариствами визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства (стаття 80 Господарського кодексу України).

Акціонерним товариством є господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій.

Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів.

Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

Повним товариством є господарське товариство, всі учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і несуть додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитним товариством є господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники присутні в діяльності товариства лише своїми вкладками (вкладники).

Відповідно до статті 65 Господарського кодексу України управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна і участі в управлінні трудового колективу. Власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів.

Для керівництва господарською діяльністю підприємства власник (власники) або уповноважений ним орган призначає (обирає) керівника підприємства.

Керівник підприємства без доручення діє від імені підприємства, представляє його інтереси в органах державної влади і органах місцевого самоврядування, інших організаціях, у відносинах з юридичними особами та громадянами, формує адміністрацію підприємства і вирішує питання діяльності підприємства в межах та порядку, визначених установчими документами.

Відповідно до статті 89 Господарського кодексу України управління діяльністю господарського товариства здійснюють його органи та посадові особи, склад і порядок обрання (призначення) яких визначається залежно від виду товариства, а у визначених законом випадках - учасники товариства.

Посадовими особами товариства визнаються голова та члени виконавчого органу, голова ревізійної комісії (ревізор), а у разі створення ради товариства (спостережної ради) - голова і члени цієї ради.

Господарське товариство, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належить державі, зобов'язане на кожний наступний рік складати і виконувати річний фінансовий план відповідно до статті 75 Господарського кодексу України.

Окремо варто зупинитись на керівниках державних банків.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність»²³ державний банк – це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України.

Держава здійснює і реалізує повноваження власника щодо акцій (паїв), які їй належать у статутному капіталі державного банку, через органи управління державного банку. Кабінет Міністрів України здійснює управління державним банком у випадках, встановлених цим Законом, іншими законами і статутом державного банку.

Оскільки згідно із статтею 6 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки в Україні створюються у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку, то державні банки також є господарськими товариствами, а керівники їх адміністративних, управлінських чи наглядових органів являються національними публічними діячами.

Органами управління державного банку є наглядова рада і правління банку. Органом контролю державного банку є ревізійна комісія, персональний та кількісний склад якої визначаються наглядовою радою державного банку.

Наглядова рада є вищим органом управління державного банку, що здійснює контроль за діяльністю правління банку з метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам і захисту інтересів держави як акціонера державного банку, а також здійснює інші функції, визначені цим Законом.

До складу наглядової ради державного банку входять члени наглядової ради банку, призначені Верховною Радою України, Президентом України і Кабінетом Міністрів України. З метою представництва інтересів держави до складу наглядової ради державного банку можуть входити представники органів виконавчої влади та інші особи, які відповідають вимогам, зазначеним у

²³ Про банки і банківську діяльність: Закон України, 7 грудня 2000 № 2121-III // Голос України. – 2001. – № 12.

цій статті. Термін повноважень членів наглядової ради державного банку – п'ять років.

Наглядову раду державного банку очолює голова, який обирається наглядовою радою зі складу її членів.

Повноваження виконавчого органу державного банку визначаються його статутом. Кандидатури голови та членів виконавчого органу узгоджуються з Національним банком України відповідно до вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Не підпадають під визначення цієї норми, а отже не являються національними публічними діячами керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів комунальних унітарних підприємств (відповідно до статті 78 Господарського кодексу України це підприємства, які утворюються компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входять до сфери його управління).

1.1.27. Керівники керівних органів політичних партій та члени їх центральних статутних органів

Частина перша статті 10 Закону України «Про політичні партії в Україні»²⁴ передбачає, що на установчому з'їзді (конференції, зборах) політичної партії затверджуються статут і програма політичної партії, обираються її керівні і контрольно-ревізійні органи.

Стаття 11 зазначеного Закону встановлює, що реєстрацію політичних партій здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань. Для реєстрації політичної партії разом з заявою подаються, зокрема, відомості про склад керівних органів політичної партії.

Інформація про керівників керівних органів політичних партій та членів їх центральних статутних органів може міститись на офіційних веб-сайтах політичних партій.

²⁴ Про політичні партії в Україні: Закон України, 5 квітня 2001 р. № 2365-III // Голос України. – 2001. – № 82.

1.2. Іноземні публічні діячі

Визначення терміну «іноземні публічні діячі» передбачено пунктом 19 частини першої статті 1 Закону.

Іноземні публічні діячі - фізичні особи, які виконують або виконували протягом останніх трьох років визначені публічні функції в іноземних державах, а саме:

- глава держави, керівник уряду, міністри та їх заступники;
- депутати парламенту;
- голови та члени правлінь центральних банків;
- члени верховного суду, конституційного суду або інших судових органів, рішення яких не підлягають оскарженню, крім оскарження за виняткових обставин;
- надзвичайні та повноважні послы, повірені у справах та керівники центральних органів військового управління;
- керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних підприємств, що мають стратегічне значення;
- керівники керівних органів політичних партій, представлених у парламенті.

Слід зазначити, що перелік іноземних публічних діячів є значно вужчим за перелік національних публічних діячів, що передбачається Законом (пункт 25 частини першої статті 1).

При цьому специфічний моніторинг операцій іноземних публічних діячів в Україні, на відміну від національних публічних діячів або діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях, запроваджено ще Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» (2010 р.)²⁵.

Рекомендований перелік інформаційних джерел для виявлення іноземних публічних діячів містяться у пункті 3.2 зазначених Методичних рекомендацій.

²⁵ Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»: Закон України, 18 травня 2010 р. № 2258-VI // Голос України. – 2010. – № 93.

1.3. Міжнародні публічні діячі

Визначення терміну «діячі, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях» передбачено пунктом 13 частини першої статті 1 Закону.

Діячі, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях, - посадові особи міжнародних організацій, що обіймають або обіймали протягом останніх трьох років керівні посади в таких організаціях (директори, голови правлень або їх заступники) або виконують будь-які інші керівні функції на найвищому рівні, в тому числі в міжнародних міждержавних організаціях, члени міжнародних парламентських асамблей, судді та керівні посадові особи міжнародних судів.

Законодавець передбачив, що такими особами є:

1.3.1. Посадові особи міжнародних організацій, що:

- обіймають або обіймали протягом останніх трьох років керівні посади в таких організаціях (директори, голови правлень або їх заступники);
- виконують будь-які інші керівні функції на найвищому рівні, в тому числі в міжнародних міждержавних організаціях.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про міжнародні договори України» міжнародна організація – це міжнародна міжурядова організація.

Міжнародні міжурядові організації (англ. – «International Intergovernmental Organization», IIGO's), найчастіше асоціюються із терміном Міжнародні організації – об'єднання трьох або більше незалежних держав, їхніх урядів, інших міжурядових організацій, спрямоване на вирішення певних спільних питань чи організації проектів. Уряди діють від імені своєї держави і представляють її інтереси, дотримуючись поваги її суверенітету.

Міжнародні міжурядові організації часто називають міжнародними організаціями, хоча останніми можуть називатися також і міжнародні неурядові організації (INGO's), такі як міжнародні неприбуткові організації, чи мультинаціональні корпорації. Міжнародні міжурядові організації є важливим суб'єктом в публічному міжнародному праві, починають діяти після підписання певного взаємного договору, ратифікованого державами-учасниками²⁶.

Наразі функціонують такі загальнополітичні організації: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Ліга Арабських Держав (ЛАД), Організація Американських Держав (ОАД), Організація Африканської Єдності (ОАЄ), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Азіатсько-Тихоокеанська Рада (АЗПАК).

Військово-політичні організації: Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Західноєвропейський союз (ЗЕС) та ін.

²⁶ Наведений нижче перелік міжнародних організацій не є вичерпним.

Міжнародні економічні об'єднання: Світова організація торгівлі (СОТ), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Організація чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС).

Регіональні організації: Європейський Союз (ЄС), Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), Центральноевропейська ініціатива (ЦЄІ).

Валютно-фінансові організації: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний Валютний Фонд (МВФ) та ін.

1.3.2. Члени міжнародних парламентських асамблей

Міжнародними парламентськими асамблеями, наприклад, є:

- Парламентська асамблея Ради Європи, ПАРЕ (англ. – «Parliamentary Assembly of the Council of Europe», PACE)²⁷ – один з двох головних статутних органів Ради Європи; консультативний орган, що складається з представників парламенту всіх держав-членів. Членів ПАРЕ призначають парламенти держав-членів. П'ять найбільших держав представлені в ПАРЕ 18 членами, мінімальне представництво – 2 члени від держави. У цілому в ПАРЕ входять 318 членів і 318 «заступників»;

- Парламентська асамблея Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) (англ. – «Parliamentary Assembly of the Organization for Security and Co-operation in Europe», OSCEPA)²⁸ – це один з центральних інститутів ОБСЄ, що відіграє важливу роль у процесі вирішення завдань всієї Організації. До складу Асамблеї входять представники національних парламентів країн - учасниць ОБСЄ.

1.3.3. Судді та керівні посадові особи міжнародних судів

Прикладом може бути Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй (англ. – «International Court of Justice»)²⁹ – головний судовий орган ООН, що заснований відповідно до Статуту, який є складовою частиною Статуту ООН, для досягнення однієї з головних цілей ООН: здійснювати мирними заходами, у згоді з принципами справедливості і міжнародного права, улагоджування або розв'язання міжнародних суперечок або ситуацій, що можуть призвести до порушення миру. Суд шляхом таємного голосування, в якому беруть участь всі 15 суддів Міжнародного суду ООН, обирає строком на три роки голову і віце-голову (заступника) Суду, які можуть бути переобрані. Суд призначає свого секретаря.

²⁷ <http://assembly.coe.int/nw/Home-EN.asp>

²⁸ <http://www.oscepa.org>

²⁹ <http://www.icj-cij.org>

1.4. Пов'язані особи та близькі особи

Пов'язаними особами є особи, з якими члени сім'ї національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях мають ділові або особисті зв'язки, а також юридичні особи, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є такі діячі чи їх члени сім'ї або особи, з якими такі діячі мають ділові або особисті зв'язки.

Для прикладу, згідно із пунктом 28 частини першої статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»³⁰, пов'язаною особою є керівник фінансової установи, член наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівник підрозділу внутрішнього аудиту; керівник юридичної особи, яка має істотну участь у фінансовій установі; споріднена особа фінансової установи; афілійована особа фінансової установи; керівник, контролер спорідненої особи фінансової установи; керівник, контролер афілійованої особи фінансової установи; члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи (членами сім'ї фізичної особи вважаються її чоловік (дружина), діти або батьки як фізичної особи, так і її чоловіка (дружини), а також чоловік (дружина) будь-кого з дітей або батьків фізичної особи); юридична особа, в якій члени сім'ї фізичної особи, яка є керівником фінансової установи, членом наглядової ради фінансової установи, виконавчого органу, керівником підрозділу внутрішнього аудиту, керівником, контролером спорідненої особи, керівником, контролером афілійованої особи, є керівниками або контролерами.

Відповідно до частини другої статті 1 Закону термін «**близькі особи**» вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції»³¹.

Однак, наразі зазначена норма Закону не є актуальною. Це пов'язано з тим, що 14 жовтня 2014 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про запобігання корупції»³² відповідно до якого Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» втратив чинність.

Враховуючи положення частини першої статті 8 Цивільного кодексу України³³, яка передбачає, що якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного

³⁰ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України, 12 липня 2001 р. № 2664-III // Голос України. – 2001. – № 150.

³¹ Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України, 7 квітня 2011 р. № 3206-VI // Голос України. – 2011. – № 107.

³² Про запобігання корупції: Закон України, 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII // Голос України. – 2014. – 206.

³³ Цивільний кодекс України: Закон України, 16 січня 2003 р. № 435-IV // Голос України. – 2003. – 45.

законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону), то в цьому контексті слід керуватись вже нормами нового Закону України «Про запобігання корупції».

Абзац четвертий частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає, що близькі особи – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також - незалежно від зазначених умов - чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта.

Суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону, є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

ґ) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, Державної служби спеціального

зв'язку та захисту інформації України, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

є) члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та перебувають з підприємствами, установами, організаціями в трудових відносинах, - у випадках, передбачених цим Законом.

Окрім того, питання пов'язаних осіб до публічного діяча слід розглядати в контексті ситуації, коли він виступає кінцевим бенефіціарним власником (контролером) юридичної особи.

РОЗДІЛ II. Характеристика та аналіз заходів, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу відносно публічних діячів³⁴

2.1. Загальні вимоги до ідентифікації публічних діячів

Умови, за яких суб'єктами первинного фінансового моніторингу здійснюється ідентифікація, верифікація та вивчення клієнта, як публічного діяча, та перелік ідентифікаційних даних встановлені статтею 9 Закону.

Ідентифікація, верифікація та вивчення публічного діяча, як правило, включають такі заходи:

- проведення первісної ідентифікації та верифікації під час встановлення ділових відносин;
- поглиблена перевірка інформації про публічного діяча у разі наявності сумніву щодо достовірності чи повноти наданої ним інформації;
- уточнення ідентифікаційних даних та іншої наявної інформації про публічного діяча у разі їх зміни або закінчення строку дії документів, на підставі яких проводились ідентифікація, верифікація, вивчення.

При вивченні публічного діяча суб'єкту первинного фінансового моніторингу рекомендовано:

- досліджувати зміст його діяльності;
- оцінювати його фінансовий стан;
- аналізувати відповідність фінансових операцій специфіці його діяльності;
- визначати його належність до категорії публічних діячів або пов'язаних з ними осіб;
- з'ясувати усі дані щодо адреси місця проживання або місця його перебування (тимчасового перебування) в Україні;
- встановлювати мету ділових відносин.

На підставі аналізу ідентифікаційних даних публічного діяча, інших наявних відомостей та інформації про нього та його діяльність суб'єкт первинного фінансового моніторингу здійснює оцінку ризику з урахуванням критеріїв ризику.

З урахуванням особливостей діяльності та підзаконних актів суб'єктів державного фінансового моніторингу, суб'єкти первинного фінансового моніторингу відповідно до статті 9 Закону у документах з питань фінансового моніторингу (правила та програми проведення фінансового моніторингу)

³⁴ При здійсненні банками заходів відносно публічних діячів, окрім Закону та зазначених методичних рекомендацій, слід керуватись банківським законодавством, зокрема Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу.

можуть встановлювати індивідуальні (специфічні) внутрішні механізми ідентифікації публічних діячів, які можуть включати:

- працівників суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідальних за проведення ідентифікації, верифікації, оцінку фінансового стану та уточнення інформації щодо публічних діячів;

- порядок ідентифікації, верифікації щодо публічних діячів;

- порядок здійснення заходів щодо отримання інформації та/або документів для встановлення чи є публічний діяч кінцевим бенефіціарним власником (контролером), вигодоодержувачем за фінансовою операцією, включаючи перелік відповідних процедур із визначенням запитуваної інформації та/або документів;

- порядок здійснення поглибленої перевірки публічного діяча;

- порядок зберігання документів та інформації з питань фінансового моніторингу та інші заходи обачливості.

2.2. Публічні діячі – клієнти високого ризику

Публічні діячі є тими клієнтами, для яких суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний встановити високий ризик (частина четверта статті 6 Закону).

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний встановити **високий ризик**, зокрема, стосовно таких клієнтів:

...

національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях, або пов'язаних з ними осіб, факт належності до яких клієнта або особи, що діє від їх імені, встановлений суб'єктом первинного фінансового моніторингу;

...

Вимога щодо присвоєння високого ризику публічним діячам являється новелою Закону. Тобто, якщо клієнт є публічним діячем, то це означає, що за результатом оцінки його ризиків яких, існує висока ймовірність використання суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та/або фінансування тероризму.

Високий ризик мають:

- а) національні публічні діячі;
- б) іноземні публічні діячі;
- в) діячі, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях,
- г) пов'язані з публічними діячами особи, факт належності до яких клієнта або особи, що діє від їх імені, встановлений суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Пов'язаними з публічними діячами особами є особи, з якими члени сім'ї національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях мають ділові або особисті зв'язки, а також юридичні особи, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є такі діячі чи їх члени сім'ї або особи, з якими такі діячі мають ділові або особисті зв'язки.

Відповідно до зазначеної норми, суб'єкт первинного фінансового моніторингу встановлює високий ризик юридичній особі – клієнту, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) якого є національні, іноземні публічні діячі та діячі, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях.

Існування зазначеної норми обумовлено об'єктивними обставинами. В деяких випадках, публічний діяч (чиновник), який збирає величезні суми грошей за допомогою корупції, є більш вразливим, ніж інші злочинці.

Торговець наркотиками може покладатися на те, що він збереже анонімність з величезною кількістю грошей; публічний діяч починає залучати небажану увагу, як тільки його ім'я пов'язують зі значними сумами з невстановлених джерел. Таким чином, уразливість корумпованих політично значущих осіб дає можливість державним органам, залученим до системи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, а також по боротьбі з корупцією застосувати санкції.

Ще у 2009-му році під час проведення оперативного контролю FATF було виявлено, що публічні діячі вважаються однією з найбільш значних категорій клієнтів з високим ступенем ризику щодо відмивання грошей, вони мають доступ до значних державних грошових коштів, а також володіють знаннями і здатністю контролювати бюджет, державні компанії та контракти.

Корумповані публічні діячі можуть використовувати такі знання і здатність, для укладання контрактів в обмін на особисту фінансову винагороду, або просто створювати структури для викачування грошей з державної скарбниці.

Крім того, слід звернути увагу, що в Законі встановлений трирічний термін на віднесення особи до національного публічного діяча. В свою чергу, на практиці, в багатьох випадках, вплив державних чиновників і наближених осіб перевищує цей термін роками, навіть десятиліттями.

Враховуючи зазначене, суб'єктам первинного фінансового моніторингу рекомендовано застосовувати зазначену норму Закону із урахуванням ризик-орієнтовного підходу (включаючи вихід за рамки трирічного обмеження) та керуватись індивідуальним підходом до операцій публічних діячів.

2.3. Додаткові заходи обачливості щодо публічних діячів

Додаткові заходи обачливості, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу до публічних діячів встановлені пунктом 2 частини п'ятої статті 6 Закону.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати до клієнтів високого ризику такі **додаткові заходи**:

...

стосовно національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях, їх близьких осіб або пов'язаних з ними осіб (пов'язаними особами є особи, з якими члени сім'ї національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях мають ділові або особисті зв'язки, а також юридичні особи, кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) яких є такі діячі чи їх члени сім'ї або особи, з якими такі діячі мають ділові або особисті зв'язки):

а) виявляти відповідно до внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу факт належності клієнта або особи, що діє від його імені, до зазначеної категорії клієнтів під час здійснення ідентифікації, верифікації та у процесі їх обслуговування, а також те, чи є вони кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) або керівниками юридичних осіб;

б) встановлювати з дозволу керівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу ділові відносини з такими особами;

в) до чи під час встановлення ділових відносин вживати заходів для з'ясування джерел походження коштів таких осіб на підставі отриманих від них документів та/або інформації з інших джерел, якщо така інформація є публічною (відкритою), що підтверджують джерела походження їх активів, прав на такі активи тощо;

г) проводити з урахуванням рекомендацій відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу, який згідно з цим Законом виконує функції державного регулювання та нагляду за суб'єктом первинного фінансового моніторингу, первинний фінансовий моніторинг фінансових операцій, учасниками або вигодоодержувачами яких є такі особи, у порядку, визначеному для клієнтів високого ризику;

г) проводити не рідше одного разу на рік уточнення інформації про клієнта.

Вказана норма Закону передбачає п'ять додаткових заходів, що здійснюються суб'єктом первинного фінансового моніторингу стосовно національних, іноземних публічних діячів та діячів, що виконують політичні функції в міжнародних організаціях, їх близьких осіб або пов'язаних з ними осіб:

2.3.1. Виявлення відповідно до внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу факту належності клієнта або особи, що діє від його імені, до зазначеної категорії клієнтів під час здійснення ідентифікації, верифікації та у процесі їх обслуговування, а також те, чи є вони кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) або керівниками юридичних осіб

Під час здійснення ідентифікації, верифікації та у процесі обслуговування клієнтів суб'єкт первинного фінансового моніторингу відповідно до внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу виявляє:

- факт належності клієнта до зазначеної категорії клієнтів;
- факт належності особи, що діє від імені клієнта, до зазначеної категорії клієнтів;
- чи є вони кінцевими бенефіціарними власниками (контролерами) або керівниками юридичних осіб.

При цьому варто відзначити, що суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний встановлювати зазначені вище факти і враховувати їх також при здійсненні і інших заходів обачливості щодо цих осіб при реалізації наступних підпунктів («б» – «г») пункту 2 частини п'ятої статті 6 Закону, а саме при: встановленні ділових відносин з дозволу керівника; з'ясуванні джерел походження коштів таких осіб; проведенні первинного фінансового моніторингу як для клієнтів високого ризику; уточненні інформації про таких клієнтів.

2.3.2. Встановлення ділових відносин з дозволу керівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу

Відповідно до пункту 12 частини першої статті 1 Закону ділові відносини – це відносини між клієнтом та суб'єктом первинного фінансового моніторингу, що виникли на підставі договору (у тому числі публічного) про надання фінансових або інших послуг.

Закон вимагає, що встановлення ділових відносин із публічними діями, їх близькими особами або пов'язаними з ними особами здійснюється виключно з дозволу керівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

2.3.3. Вжиття заходів (до чи під час встановлення ділових відносин) для з'ясування джерел походження коштів на підставі отриманих від таких осіб документів та/або інформації з інших джерел, якщо така інформація є публічною (відкритою), що підтверджують джерела походження їх активів, прав на такі активи тощо

Закон передбачає, що до чи під час встановлення ділових відносин суб'єкт первинного фінансового моніторингу вживає заходів для з'ясування джерел походження коштів (активів, прав на такі активи тощо) публічних діячів, їх близьких осіб або пов'язаних з ними осіб на підставі:

- отриманих від них документів; та/або
- інформації з інших джерел, якщо така інформація є публічною (відкритою).

Документи, що підтверджують джерела походження коштів клієнта визначаються законодавством залежно від юридичного оформлення операцій, їх виду та економічного змісту.

Так, відповідно до законодавства України існують різні варіанти набуття особою права власності на кошти: дохід, отриманий за реалізацію виробленої продукції, надані послуги, продаж майна, що належить цій особі, отримання спадку, виграш у лотерею, набуття права на скарб тощо. У кожному випадку документи, які підтверджуватимуть право власності особи на отримані кошти, будуть різними. Тобто, джерела походження коштів, які особи надають суб'єктам первинного фінансового моніторингу, мають підтверджуватися відповідними документами: наприклад, фінансовою звітністю, яка містить інформацію про види та розмір отриманих доходів, платіжними/розрахунковими документами, що свідчать про отримані доходи за надані послуги, декларацією про доходи, документами про отриману спадщину, продаж майна, виплату страхової суми за договором страхування, тощо.

2.3.4. Проведення з урахуванням рекомендацій відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу, який згідно з Законом виконує функції державного регулювання та нагляду за суб'єктом первинного фінансового моніторингу, первинний фінансовий моніторинг фінансових операцій, учасниками або вигодоодержувачами яких є такі особи, у порядку, визначеному для клієнтів високого ризику

Згідно із пунктом 31 частини першої статті 1 Закону первинний фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, які включають, зокрема, проведення обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу. Такий моніторинг проводиться з урахуванням рекомендацій відповідного суб'єкта державного фінансового моніторингу, який згідно з Законом виконує функції державного регулювання та нагляду за суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

2.3.5. Проведення не рідше одного разу на рік уточнення інформації

Відповідно до пункту 44 частини першої статті 1 Закону уточнення інформації про клієнта – це актуалізація даних щодо клієнта, в тому числі ідентифікаційних даних, шляхом отримання документального підтвердження наявності (відсутності) змін у них.

Частина сімнадцята статті 9 Закону передбачає, що особливості уточнення інформації про клієнтів для відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу залежно від специфіки їх діяльності та/або ризиків клієнтів можуть встановлюватись суб'єктами державного фінансового моніторингу.

Щорічне уточнення інформації про публічну особу – це специфічна вимога до проведення моніторингу діяльності (операцій) публічних діячів, як клієнтів високого рівня ризику, яка є новелою Закону.

2.4. Додаткові заходи обачливості у сфері страхування життя

Додаткові, специфічні заходи обачливості щодо операцій із страхування життя публічних діячів передбачені для страховиків (перестраховиків), страхових (перестрахових) брокерів.

Такі вимоги передбачені абзацом сьомим пункту 2 частини п'ятої статті 6 Закону.

Страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, крім заходів, передбачених цим пунктом, здійснюють також заходи для встановлення факту про те, чи є така особа за договором (полісом) страхування життя вигодоодержувачем (вигодонабувачем). У разі встановлення факту про те, що така особа є вигодоодержувачем (вигодонабувачем), до здійснення страхової виплати за таким полісом про це інформується керівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу та проводиться поглиблена перевірка клієнта-держателя такого страхового полісу, за результатами якої приймається рішення щодо інформування спеціально уповноваженого органу.

Згідно із пунктом 1 частини четвертої статті 6 Закону України «Про страхування»³⁵ страхування життя є видом добровільного страхування.

Частина шоста статті 6 вказаного Закону передбачає, що страхування життя – це вид особистого страхування, який передбачає обов'язок страховика здійснити страхову виплату згідно з договором страхування у разі смерті застрахованої особи, а також, якщо це передбачено договором страхування, у разі дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування та (або) досягнення застрахованою особою визначеного договором віку. Умови договору страхування життя можуть також передбачати обов'язок страховика здійснити страхову виплату у разі нещасного випадку, що стався із застрахованою особою, та (або) хвороби застрахованої особи. У разі, якщо при настанні страхового випадку передбачено регулярні послідовні довічні страхові виплати (страхування довічної пенсії), обов'язковим є передбачення у договорі страхування ризику смерті застрахованої особи протягом періоду між початком дії договору страхування та першою страховою виплатою з числа довічних страхових виплат. В інших випадках передбачення ризику смерті застрахованої особи є обов'язковим протягом всього строку дії договору страхування життя.

Так, страховики (перестраховики) та страхові (перестрахові) брокери, окрім заходів, передбачених пунктом 2 частини п'ятої статті 6 Закону:

- здійснюють заходи для встановлення факту про те, чи є публічна особа, його близькі особи або пов'язані з ними особи вигодоодержувачем (вигодонабувачем) за договором (полісом) страхування життя;

- у разі встановлення факту про те, що публічна особа, його близькі особи або пов'язані з ними особи є вигодоодержувачем (вигодонабувачем), до

³⁵ Про страхування: Закон України, 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР // Голос України. – 1996.

здійснення страхової виплати за таким полісом про це інформується керівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу та проводиться поглиблена перевірка клієнта-держателя такого страхового полісу, за результатами якої приймається рішення щодо інформування Держфінмоніторингу.

2.5. Обов'язковий контроль фінансових операцій публічних діячів

Відповідно до пункту 17 частини першої статті 15 Закону фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу у разі, якщо сума, на яку вона здійснюється, дорівнює чи перевищує 150 000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї або проводять та надають можливість доступу до азартних ігор у казино, будь-яких інших азартних ігор, у тому числі електронне (віртуальне) казино, - 30 000 гривень) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну 150 000 гривень (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї або проводять та надають можливість доступу до азартних ігор у казино, будь-яких інших азартних ігор, у тому числі електронне (віртуальне) казино, - 30 000 гривень), та має таку ознаку:

- фінансові операції осіб, щодо яких встановлено високий ризик.

Ця ознака є новелою Закону та передбачає суцільний моніторинг фінансових операцій (на визначені значні суми) осіб, щодо яких встановлено високий ризик, в т.ч. і публічних діячів.

Окрім цього, в додаток до зазначеного вище, фінансові операції публічних діячів можуть підлягати внутрішньому фінансовому моніторингу, у разі виникнення у суб'єкта первинного фінансового моніторингу підозр.

Згідно із пунктом 32 частини першої статті 1 Закону підозра – це припущення, що ґрунтується на результатах аналізу наявної інформації та може свідчити про те, що фінансова операція або її учасники, їх діяльність чи джерела походження активів пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи пов'язані із вчиненням іншого суспільно небезпечного діяння, яке визначене Кримінальним кодексом України як злочин або за яке передбачені міжнародні санкції.

Згідно із статтею 16 Закону фінансова операція учасником якої є публічний діяч підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підозри, які ґрунтуються, зокрема, на:

- критеріях ризиків, визначених самостійно суб'єктом первинного фінансового моніторингу з урахуванням критеріїв ризиків, встановлених центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- встановленні за результатами проведеного аналізу факту (фактів) невідповідності фінансової (фінансових) операції (операцій) фінансовому стану та/або змісту діяльності клієнта;

- типологічних дослідженнях у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, підготовлених та оприлюднених спеціально уповноваженим органом.

РОЗДІЛ III. Рекомендації щодо відкритих інформаційних джерел стосовно виявлення публічних діячів³⁶

3.1. Інформаційні ресурси стосовно національних публічних діячів

Наразі законодавством України не передбачено формування єдиного державного інформаційного ресурсу з вичерпним переліком національних публічних діячів, що відповідає загально визнаній міжнародній практиці.

В свою чергу, інформація стосовно національних публічних діячів міститься в окремих комерційних та безкоштовних інтернет-базах, а також офіційних веб-сайтах органів державної влади України.

Прикладами таких інформаційних ресурсів є наступні³⁷.

3.1.1. Інтернет-довідник «Офіційна Україна сьогодні»

Зазначений довідник містить інформацію про органи державної влади та біографічні довідки публічно значущих посадових осіб.

Для державних установ вказані загальні контактні відомості (адреса, телефон, офіційний сайт), штатний розпис керівників (посада, хто обіймає, телефон), структурні та регіональні підрозділи.

Особливістю довідника є те, що в ньому використовуються різноманітні інтернет-джерела (не лише офіційні сторінки установ та політиків, але й їхні блоги, різноманітні аналітичні досьє тощо).

Інтернет-адреса – <http://dovidka.com.ua>

3.1.2. База публічних діячів України

Зазначена база створена спеціально для використання з метою виконання Закону.

У базі містяться відомості щодо українських публічних діячів та їхніх близьких та пов'язаних осіб, якщо інформація про них підлягала опублікуванню.

База використовує легальні джерела для отримання інформації щодо публічних осіб. Перелік джерел визначається Законом України «Про доступ до публічної інформації»³⁸. Зокрема це: офіційні друковані видання, офіційні веб-сайти, будь-яке інше офіційне розміщення інформації.

Інтернет-адреса – <http://www.public.biz.ua>

³⁶ Зазначені у розділі інформаційні ресурси (продукти) є рекомендованими для використання з метою виявлення публічних діячів, але не обов'язкові.

³⁷ При цьому слід звернути увагу, що відповідальність за отримання відповідної інформації про клієнта лежить на суб'єкті первинного фінансового моніторингу.

³⁸ Про доступ до публічної інформації: Закон України, 13 січня 2011 р. № 2939-VI // Голос України. – 2011. – № 24.

3.1.3. Офіційні веб-сайти органів державної влади України

№ [відповідно до розділу I (пункт 1.1)]	Категорія публічного діяча	Назва офіційного веб-сайту (інтернет-адреса)
1.1.1.	Президент України	Офіційне інтернет-представництво Президента України (http://www.president.gov.ua)
1.1.2.	Прем'єр-міністр України	Урядовий портал (http://www.kmu.gov.ua)
1.1.3.	Члени Кабінету Міністрів України	Урядовий портал (http://www.kmu.gov.ua)
1.1.4.	Перші заступники та заступники міністрів	Офіційні веб-сайти міністерств
1.1.5.	Керівники інших центральних органів виконавчої влади, їх перші заступники і заступники	Урядовий портал (http://www.kmu.gov.ua) Офіційні веб-сайти центральних органів виконавчої влади
1.1.6.	Народні депутати України	Офіційний веб-сайт Верховної Ради України (http://www.rada.gov.ua)
1.1.7.	Голова та члени Правління Національного банку України, члени Ради Національного банку України	Офіційний веб-сайт Національного банку України (http://www.bank.gov.ua)
1.1.8.	Голова та судді Конституційного Суду України	Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України (http://www.ccu.gov.ua)
1.1.9.	голова та судді Верховного Суду України	Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України (http://www.scourt.gov.ua)
1.1.10.	Голови та судді вищих спеціалізованих судів	Офіційні веб-сайти: Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (http://sc.gov.ua); - Вищого господарського суду України (http://vgsu.arbitr.gov.ua); - Вищого адміністративного суду України (http://www.vasu.gov.ua)
1.1.11.	Члени Вищої ради юстиції	Офіційний веб-сайт Вищої ради юстиції (http://www.vru.gov.ua)
1.1.12.	Члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України	Офіційний веб-сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (http://www.vkksu.gov.ua)
1.1.13.	Члени Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів	Єдиний профільний інформаційний ресурс відсутній
1.1.14.	Генеральний прокурор України та його заступники	Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України (http://www.gp.gov.ua)
1.1.15.	Голова Служби безпеки України та його заступники	Офіційний веб-сайт Служби безпеки України (http://www.sbu.gov.ua)
1.1.16.	Голова Антимонопольного	Офіційний веб-сайт Антимонопольного

	комітету України та його заступники	комітету України (http://www.amc.gov.ua)
1.1.17.	Голова та члени Рахункової палати	Офіційний веб-сайт Рахункової палати (http://www.ac-rada.gov.ua)
1.1.18.	Члени Національної ради з питань телебачення і радіомовлення України	Офіційний веб-сайт Національної ради з питань телебачення і радіомовлення України (http://nrada.gov.ua)
1.1.19.	Надзвичайні і повноважні послы	Єдиний профільний інформаційний ресурс відсутній
1.1.20.	Начальник Генерального штабу - Головнокомандувач Збройних Сил України, начальники Сухопутних військ України, Повітряних Сил України, Військово-Морських Сил України	Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України (http://www.mil.gov.ua)
1.1.21.	Державні службовці, посади яких віднесені до першої або другої категорії посад	Єдиний профільний інформаційний ресурс відсутній
1.1.22.	Керівники обласних територіальних органів центральних органів виконавчої влади	Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=24482930)
1.1.23.	Керівники обласних територіальних органів прокуратури	Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України (http://www.gp.gov.ua/ua/regions_www.html)
1.1.24.	Керівники обласних територіальних органів Служби безпеки України	Офіційний веб-сайт Служби безпеки України (http://www.ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=39367&cat_id=39365)
1.1.25.	Голови та судді апеляційних судів	Офіційний веб-портал Судової влади України (http://court.gov.ua)
1.1.26.	Керівники адміністративних, управлінських чи наглядових органів державних та казенних підприємств, господарських товариств, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 відсотків	Єдиний профільний інформаційний ресурс відсутній
1.1.27.	Керівники керівних органів політичних партій та члени їх центральних статутних органів	Єдиний профільний інформаційний ресурс відсутній

При виявленні національних публічних діячів рекомендовано звертати увагу на можливі зміни (внаслідок реорганізації) в назвах органах державної влади та посад їх керівних працівників.

3.2. Інформаційні ресурси стосовно іноземних та міжнародних публічних діячів (в т.ч. національних)

3.2.1. Lexisnexis

Зазначений програмний продукт надає можливість здійснювати пошук публічних діячів на національному та іноземному (міжнародному) рівні. Ця платформа з управління ризиками надає можливість автоматичного моніторингу афілійованих компаній та відмічає будь-які ризиковані дії або зв'язки для суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Інтернет-адреса – <http://www.lexisnexis.com>

3.2.2. Список Доу Джонса (Dow Jones Watchlist)

Список Доу Джонса базується на програмах спостереження восьми найбільших фінансових інститутів світу за політичними діячами світу. Разом із зазначений інтернет-ресурс характеризується гнучким форматом даних та детальною, цільовою категоризацією профайлів публічних діячів шляхом додавання додаткових ідентифікаторів.

Інтернет-адреса – <http://www.dowjones.com>

3.2.3. Six Financial Information

Перевірка високопосадовців надає суб'єкту первинного фінансового моніторингу можливість перевіряти існуючих та потенційних клієнтів у списках санкцій, публічних діячів, ризику (наглядний та чорний список) відповідно до вимог Закону та Рекомендацій FATF.

Інтернет-адреса – <http://www.six-financial-information.com>

3.2.4. Accuity's Global PEP

База даних складається більш ніж з 1,3 мільйонів підприємств у 240 країнах світу та являється однією із найбільших баз даних високопосадовців.

База містить таку інформацію як: імена, псевдоніми, дати та місця народження, фотографії, посади, членів сімей, партнерів та холдингові компанії, надаючи прямий доступ до найбільш повної інформації, яка допоможе ідентифікувати співпадіння. У додаток міститься інформація про ступені спорідненості у вигляді інтерактивної діаграми для ідентифікації зв'язків між клієнтами із групи ризику та публічними діячами.

Інтернет-адреса – <http://www.accuity.com/compliance/pep-due-diligence-database>

РОЗДІЛ IV. Міжнародні стандарти та краща практика заходів обачливості щодо публічних діячів

Міжнародні стандарти стосовно відносин та взаємозв'язків фінансових та нефінансових установ (*далі – суб'єктів первинного фінансового моніторингу*) з публічними діячами встановлює Група з розробки фінансових заходів (FATF). Стандарти виражені у 40 Рекомендаціях FATF³⁹ та розширені в пояснювальних записках.

Краща практика для суб'єктів первинного фінансового моніторингу у створенні та підтримці ділових відносин з публічними діячами була визначена в законодавствах розвинутих іноземних країн, але значну частину керівництв надає FATF та такі міжнародні організації як Вольфберзька Група (Wolfsberg Group)⁴⁰, Банк міжнародних розрахунків (the Bank of International Settlements)⁴¹, Базельський інститут управління (the Basel Institute for Governance)⁴² and the Егмонтська Група підрозділів фінансової розвідки (Egmont Group of Financial Intelligence Units)⁴³. Особливо корисним та інформативним джерелом інформації відносно публічних діячів та заходів по боротьбі з корупцією являється Ініціатива з повернення вкрадених активів (Stolen Asset Recovery, StAR) – спільна ініціатива Світового банку та Управління ООН по наркотикам та злочинності (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC)⁴⁴.

Цей розділ в значній мірі спирається на Рекомендації FATF, та матеріали інших міжнародних груп, згаданих вище. Посилання робляться на конкретні документи або у відповідних випадках – публікації.

³⁹ Financial Action Task Force 40 Recommendations - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html>

⁴⁰ <http://www.wolfsberg-principles.com>

⁴¹ <https://www.bis.org>

⁴² <https://www.baselgovernance.org>

⁴³ <http://www.egmontgroup.org>

⁴⁴ <http://star.worldbank.org/star>

4.1. Хто є політичними діячами (PEP): визначення

Політично значуща особа (у цих методичних рекомендаціях – публічний діяч) визначена FATF як «індивід якому доручено/було доручено виконувати видатну публічну функцію». FATF визнає, що через свій статус і вплив багато високопосадовців займають позиції, які надають можливість для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і вчинення злочинів, зокрема, пов'язаних з корупцією. Вони включають в себе корупцією і хабарництво, а також здійснення діяльності, пов'язаної з фінансуванням тероризму.

Отже, Рекомендації FATF вимагають застосування додаткової належної перевірки клієнтів в ділових відносинах з публічними діячами через потенційні ризики, що пов'язані з цим. Слід підкреслити, що дані заходи є превентивними за своєю природою. FATF підкреслює, що це не повинно означати, що всі публічні діячі беруть участь у злочинній діяльності, або що вони, за замовчуванням, корумповані.

У зв'язку з ризиками, пов'язаними з публічними діячами необхідно ефективно впроваджувати, поміж інших, Рекомендації FATF 10, 12 і 22. Рекомендація FATF 12 є специфічною щодо публічних діячів, і встановлює заходи з протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ), які застосовуються до суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що вступають в ділові відносини з публічними діячами. Рекомендації FATF 10 і 22 є загальними вимогами належної обачності щодо клієнтів суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

4.2. Категорії публічних діячів

Визначення FATF відносно публічних діячів поділяє їх на міжнародних, національних та публічних діячів міжнародних організацій⁴⁵.

4.2.1. Іноземні публічні діячі: особи на яких було покладено важливу державну функцію у чужій країні, наприклад глави держав або урядів, великі політики, урядовці судових або військових установ, керівники державних корпорацій, видатні діячі політичних партій⁴⁶.

4.2.2. Національні публічні діячі: особи на яких було покладено важливу державну функцію у своїй країні, наприклад глави держав або урядів, великі політики, урядовці судових або військових установ, керівники державних корпорацій, видатні діячі політичних партій⁴⁷.

Наступні приклади національних публічних діячів, як правило, мають бути включені у визначеннях, що застосовуються в різних країнах, як керівництво для суб'єктів первинного фінансового моніторингу, а саме:

- Глава Держави – Президент республіки;
- Глава Уряду – Прем'єр-міністр;
- Старші члени законодавчої гілки влади – спікер та голова Парламенту;
- Урядовці – члени Парламенту, міністри уряду, мери, держави або губернатори, лідер опозиції, парламентських секретарів;
- Високопоставлені урядові чиновники – постійні секретарі, головні технічні офіцери, посол або верховний комісар, помічник комісара поліції або більш високого рангу;
- Судові чиновники – магістрати або судді нижчих судів, судді вищих судів, Генеральний прокурор та старші посадові особи прокуратури;
- Військові високопоставлені чиновники – полковник або рангом вище;
- Керівники державних компаній, члени рад усіх статутних органів та державних підприємств, включаючи ті органи, в яких держава має контрольний пакет акцій;
- Старші посадові особи політичних партій, наприклад, Голова Політичний лідер/заступник політичної партії.

Цей список не є вичерпним і може істотно відрізнятися у різних юрисдикціях.

⁴⁵ For a detailed description of the various categories and PEPs and measures required to be applied to dealings with them see FATF Guidance – Politically Exposed Persons (Recommendations 12 and 22) - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/peps-r12-r22.html>

⁴⁶ See Glossary to the FATF 40 Recommendations - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html>

⁴⁷ Ibid

4.2.3. Публічні діячі міжнародних організацій: особи, на яких було покладено важливі функції міжнародною організацією, та відносяться до членів вищого керівництва або осіб, на яких були покладені еквівалентні функції, тобто директорів, заступників директорів і членів правління або еквівалентні функції⁴⁸.

4.2.4. Найближчі родичі: особи, які мають відношення до публічних діячів або через народження, або шлюб або інший тип сімейних відносин.

Визначення найближчих членів сім'ї часто включають в себе:

- дружина/чоловік;
- батьки;
- брати і сестри;
- діти;
- брати і сестри батьків, діти дружини/чоловіка публічного діяча.

Посилання відносно батьків, братів і сестер або дітей, як правило, включають в себе половинні і цілі родинні відносини також усиновлення. Чоловік/дружина зазвичай включає в себе екс-чоловіка/дружини.

4.2.5. Пов'язані особи: особи, що пов'язані з публічним діячем соціально або професійно.

Міжнародні стандарти включають в даному визначенні:

- партнерів поза сім'єю (наприклад подруг, друзів, коханок);
- видних членів однієї і тієї ж політичної партії, громадської організації, трудового союзу;
- ділових партнерів або колег, особливо тих, що поділяють бенефіціарну власність над юридичними особами з публічним діячем;
- осіб, які в іншому випадку пов'язані (наприклад, шляхом спільного членства в компанії);
- осіб, які за наявності особистих відносин (соціальних, економічних і культурних умов) можуть відігравати певну роль у відносинах із публічними діячами⁴⁹.

⁴⁸ See Glossary to the FATF 40 Recommendations - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html>

⁴⁹ FATF Guidance – Politically Exposed Persons (Recommendations 12 and 22) - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/peps-r12-r22.html>

4.3. Посилені заходи щодо публічних діячів

Міжнародні стандарти та найкращі практики встановлюють, щоб заходи щодо забезпечення належної перевірки застосовувались до кожного публічного діяча, будь то клієнт або фактичний власник, або бенефіціар банківського переказу, страхового полісу, трасту і т.д.⁵⁰ Вищезазначені заходи також повинні застосовуватися до його/її безпосередніх членів сім'ї та близьких осіб, проте визначатись індивідуально юрисдикцією.

На додаток до виконання звичайної перевірки, суб'єктам первинного фінансового моніторингу рекомендовано, як мінімум, застосовувати такі посилені заходи перевірки:

- мати відповідні системи управління ризиками для визначення чи є клієнт або бенефіціарний власник публічним діячем або безпосереднім членом сім'ї або близькою особою публічного діяча;
- отримувати дозвіл керівництва суб'єкта первинного фінансового моніторингу на встановлення або продовження, ділових відносин;
- вживати розумних заходів для з'ясування джерела походження коштів/активів;
- проводити постійний посилений моніторинг ділових відносин.

Розсудливі заходи рекомендовано застосовувати для визначення того чи є клієнт або кінцевий бенефіціарний власник (контролер) іноземним або національним публічним діячем або людиною на яку була покладена визначна функція міжнародною організацією. Вимоги до публічних діячів застосовуються також до найближчих родичів і осіб пов'язаних з публічним діячем.

Ключем до ефективного контролю ділових відносин з публічним діячем для суб'єктів первинного фінансового моніторингу являється постійне використання підходу на основі ризику і жорсткого застосовування принципу «знай свого клієнта», викладеного у Рекомендаціях FATF та примітках до них.

⁵⁰ FATF Guidance – Politically Exposed Persons (Recommendations 12 and 22) – paras 32 -35 - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/peps-r12-r22.html>

4.4. Керівництво з використання джерел інформації для визначення публічних діячів, членів їх сімей та пов'язаних осіб⁵¹

Визначення того, чи є клієнти або кінцеві бенефіціарні власники (контролери) публічними діячами та/або з'ясувати, хто є членами їх сімей та близькими особами може бути складним завданням для суб'єкта первинного фінансового моніторингу, особливо, коли справа пов'язана з іноземними публічними діячами, стосовно яких доступ до інформації може бути не легким. Інше питання – виявлення суб'єктом первинного фінансового моніторингу серед існуючих клієнтів, тих які є публічними діячами.

Організації що займаються встановленням міжнародних стандартів та інші запропонували ряд заходів, які можуть бути застосовані в роботі з публічними діячами або можливими публічними діячами (наведені нижче). Майже всі довідкові матеріали, перелічені у кінці цього розділу містять деякі рекомендації з найкращої практики для визначення публічних діячів та інших, пов'язаних з ними осіб.

FATF підкреслює, що ключем належної перевірки клієнта для визначення того, чи є він публічним діячем, являються Рекомендації FATF 10 і 12.

- Забезпечення актуальності інформації відносно перевірки клієнтів.
- Співробітники – пояснювальна записка FATF до Рекомендації 18 вимагає від політики внутрішнього контролю включити поточні програми навчання працівників.
- Інтернет та засоби масового пошуку інформації – в той час як загальні запити на великих пошукових системах можуть виявитись важкими, суб'єкти первинного фінансового моніторингу можуть використовувати безкоштовні інструменти пошуку, які надаються через спеціалізовані веб-сайти, які займаються більш цілеспрямованим пошуком. Крім того, спрямований пошук у джерелах пов'язаних з клієнтом може допомогти у знаходженні релевантної інформації, наприклад, через сайти засобів масової інформації. Пошук в Інтернеті може також допомогти в отриманні загальної інформації про країну. Наприклад, для суб'єкта первинного фінансового моніторингу доречно знати, які країни забороняють певним публічним діячам (наприклад, виборним посадовим особам) ведення банківських рахунків за кордоном.
- Комерційні бази даних – існує велика кількість комерційних баз даних доступ до яких може допомогти у виявленні публічних діячів. Відповідно до Рекомендацій FATF використання таких баз не являється обов'язковим.

⁵¹ FATF Guidance – Politically Exposed Persons (Recommendations 12 and 22) - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/peps-r12-r22.html>

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу можуть отримати доступ до таких баз даних через оплату підписки.⁵²

- Перелік публічних діячів виданий на державному рівні – в деяких державах видається офіційний перелік публічних діячів. Але це рідкість і, як правило не несе цінності, тому що вони включають в себе тільки списки імен. Існують різні погляди щодо цінності вищезазначених переліків, більшість з них негативна. FATF підтримує список з державними посадами та призначеннями, а не той що просто містить імена та керівництва щодо перевірки переліку складеного на державному рівні, який не задовольняє вимоги стосовно перевірки клієнтів. Список посад, призначень та співробітників, що займають або займали дану посаду, які підпадають під визначення терміну «публічний діяч», надає суб'єктам первинного фінансового моніторингу можливість оперувати оновленою та чіткою інформацією. Вищезазначений підхід підтримує FATF.

- Внутрішні бази даних та обмін інформацією з фінансовими групами або країнами.

- Система виявлення активів.
- Самодекларування клієнтами, які є публічними діячами.

⁵² For example: www.world-check.com, www.acuity.com, www.info4c.net, www.finsac.com, www.dowjones.com, www.pep-web.org, www.tracesmart.co.uk (Lexis Nexis),

4.5. Червоні прапори / Підозрілі показники⁵³

FATF розробила список червоних прапорів/підозрілих показників, які можуть бути використані для надання допомоги у виявленні зловживань публічними діячами під час ділових відносин з ними. Цей список червоних прапорів/підозрілих індикаторів призначений для надання допомоги в виявленні підозрілої поведінки серед тих публічних діячів, які зловживають своїм посадовим становищем. Водночас, слід пам'ятати, що перелік показників не може бути застосований як «клеймо» щодо всіх публічних діячів.

4.5.1. Високопосадовці, що намагаються приховати свою особистість

Публічні діячі володіють інформацією, що їх статус у сфері фінансового моніторингу може сприяти виявленню їх незаконного поводження. Це означає, що публічні діячі можуть спробувати захистити свою особистість, щоб запобігти її виявленню.

Приклади способів, як це робиться, наступні:

- використання корпоративних інструментів (юридичних осіб та правових механізмів), щоб приховати кінцевого бенефіціарного власника (контролера);
- використання корпоративних інструментів (трастів) без поважної бізнес причини;
- використання посередників, коли це не відповідає звичайній діловій практиці, або коли це, використовується, щоб приховати особистість публічного діяча;
- використання членів сім'ї чи близьких осіб, як правовласників.

Червоні прапори та індикатори, що мають відношення до публічних діячів та їх поведінки:

Специфічна поведінка та індивідуальні характеристики публічних діячів можуть спровокувати червоні прапори/рівні ризику або підозру:

- використання корпоративних транспортних засобів (юридичних осіб та правових механізмів), щоб приховати (а) власність, (б), залучені підприємства (в) країни;
- публічні діячі роблять запити стосовно політики протидії відмиванню коштів та політики щодо публічних діячів;
- публічним діячам незручно надавати інформацію про джерело походження коштів та багатства;

⁵³ FATF Guidance – Politically Exposed Persons (Recommendations 12 and 22) - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/peps-r12-r22.html>

- інформація, яка надається публічним діячем не відповідає інформації у загальнодоступних джерелах, таким як декларації про доходи або опублікованим офіційним зарплатам;

- публічні діячі не в змозі або не хочуть пояснювати причину для ведення бізнесу в країні фінансової установи;

- публічні діячі надають неточну або неповну інформацію;

- публічні діячі прагнуть скористатися послугами суб'єкта первинного фінансового моніторингу що, як правило, не догоджають іноземним або важливим клієнтам;

- кошти неодноразово переказуються до і з країн, з якими публічні діячі нібито не мають зв'язків;

- публічним діячам було відмовлено у в'їзді в країну (відмова у візі);

- публічні діячі є резидентами країни, яка забороняє або обмежує певні права своїх громадян мати рахунки або власне майно в іноземній країні.

4.5.2. Посада публічного діяча або залучення в бізнесі

Посада яку займає публічний діяч та як він/вона її представляє являється важливим фактором. Можливий червоний прапор:

- публічний діяч має значні повноваження над або доступ до державних активів і засобів, політики та операцій;

- публічний діяч має контроль над регулюючими органами, у тому числі наданні ліцензій та поступок;

- публічний діяч має формальну або неформальну здатність контролювати механізми, створені для запобігання і виявлення відмивання коштів/фінансування тероризму;

- публічний діяч (активно) применшує важливість його/її суспільної функції, або суспільної функції з якою він пов'язаний;

- публічний діяч не вказує всі посади, які він обіймає (в тому числі неофіційні);

- публічний діяч має доступ контролювати або впливати на урядові або корпоративні рахунки;

- публічний діяч (частково) володіє або контролює суб'єктів первинного фінансового моніторингу, в приватному порядку, або за посадою;

- публічний діяч (частково) володіє або контролює суб'єктів первинного фінансового моніторингу (особисто або неофіційно), які є другою стороною або посередниками у фінансовій операції;

- публічний діяч є директором або кінцевим бенефіціарним власником (контролером) юридичної особи, що є клієнтом суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Червоні прапори та індикатори, що відносяться до сектору промисловості з яким пов'язаний публічний діяч:

Зв'язок з промисловістю високого ризику може підвищити ризик ведення бізнесу з публічними діячами. Відповідно до Рекомендації FATF 1⁵⁴, суб'єкти первинного фінансового моніторингу визначають тип клієнтів, які можуть мати підвищений ризик. Для цього, суб'єкти первинного фінансового моніторингу керуються національними рекомендаціями або оцінкою ризиків. Галузі, що можуть бути ризикованими, залежать від оцінки ризиків та інших гарантій промисловості і варіюються від країни до країни. Приклади ризикованих галузей:

- торгівля зброєю та оборонна промисловість;
- банківська справа та фінанси;
- підприємства, що діють у сфері державних закупівель;
- будівництво та (великі) інфраструктури;
- розвиток та інші види допомоги;
- діяльність з охорони здоров'я людини;
- гірничодобувна промисловість;
- приватизація;
- надання комунальних послуг.

4.5.3. Бізнес відносини/угоди/мета ділових відносин

Червоні прапори та індикатори також можуть мати відношення до специфічних відносин або транзакцій:

- велика кількість представлених звітів про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, здійснені за участю публічного діяча;
- послідовне використання значних сум, у разі, коли це неможливо пояснити веденням бізнесу;
- депозит або зняття значних сум готівки з рахунку, використання банківських чеків або інших документів на пред'явника для здійснення великих платежів. Використання великої кількості готівки;
- інші суб'єкти первинного фінансового моніторингу припинили ділові відносини з публічним діячем;

- інші суб'єкти первинного фінансового моніторингу мали предметом своєї діяльності ведення бізнесу з публічним діячем;
- особисті і ділові грошові потоки пов'язані, важко відрізнити один від одного;
- фінансова діяльність публічного діяча несумісна із законною або очікуваною діяльністю, активи переміщуються на рахунок або з рахунку чи між фінансовими установами без бізнес-обґрунтування;
- спостерігається істотна активність на рахунку після періоду спокою; або протягом відносно короткого часу; або одразу після початку ділових відносин;
- спостерігається суттєвий потік готівкових коштів або грошових переказів на рахунок або з рахунку;
- перекази між корпоративними рахунками юридичних осіб, які належать публічним діячам не-клієнтам;
- публічний діяч не може або не бажає надавати інформацію або пояснення для встановлення ділових відносин, відкриття рахунку або проведення фінансових операцій;
- публічний діяч отримує великі міжнародні перекази грошових коштів на ігровий рахунок. Публічний діяч знімає з рахунку невелику кількість для ігрових цілей;
- публічний діяч використовує треті сторони для обміну ігрових фішок на готівку і навпаки з невеликою або мінімальною ігровою діяльністю;
- публічний діяч використовує кілька банківських рахунків без видимої комерційної чи іншої причини.

4.5.4. Продукти, послуги, операції або канали доставки

Рекомендації FATF (Пояснювальна записка до Рекомендації 10)⁵⁵ містять приклади продуктів, галузей, послуг, операцій або каналів доставки, які мають більш високий ризик, незалежно від типу клієнта. Це приклади:

- приватний банкінг;
- анонімність переказів (у тому числі готівкових коштів);
- безособові (без «особистої участі») ділові відносин або трансакції;
- платежі, отримані від невідомої або непов'язаної третьої особи.

Якщо ці сфери, товари, послуги, операції або канали доставки використовуються публічними діячами, то це створює додатковий фактор ризику (залежно від характеру публічного діяча). На додаток до прикладів, які

⁵⁵ Financial Action Task Force 40 Recommendations - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html>

уже перераховані в Рекомендаціях FATF, є інші продукти, угоди або канали доставки, які можуть стати уразливими, якщо участь у них бере публічний діяч.

Прикладами цього є:

- підприємства, які обслуговують в основному іноземних клієнтів;
- трастові і корпоративні послуги;
- грошові перекази, до і від публічних діячів, що не можуть бути пояснені економічним обґрунтуванням, чи відсутність відповідних даних про відправника або бенефіціара інформації;
- кореспондентські та накопичувальні рахунки;
- дилери з дорогоцінних металів і каміння, або інших товарів розкоші;
- дилери розкішних транспортних засобів (наприклад, коштовних автомобілів, спортивних автомобілів, кораблів, вертольотів і літаків);
- дилери елітної нерухомості.

4.5.5. Особливі червоні прапорці та індикатори для країни

Рекомендації FATF (Пояснювальна записка до Рекомендації 10)⁵⁶ містять приклади високоризикованих країн або географічним фактором ризику, незалежно від типу клієнта. Крім того, такі червоні прапорці і індикатори, що стосуються країн можуть бути прийняті до уваги при веденні бізнесу з публічними діячами:

- іноземні чи національні публічні діячі з високоризикованих країн (як визначено в Рекомендації FATF 19, або Пояснювальної записці до Рекомендації 10);
- додаткові ризики виникають, якщо іноземні чи національні публічні діячі з високоризикованих країн будуть мати контроль чи вплив над рішеннями, які будуть впливати на ефективність виявлених недоліків в системі ПВК/ФТ;
- іноземні чи національні політичні діячі з країн, визначених як такі, що мають високий ризик корупції;
- іноземні чи національні публічні діячі з країн, які не підписали або не ратифікували або в недостатній мірі реалізували відповідні конвенції по боротьбі з корупцією, такі як Конвенція ООН по боротьбі з корупцією і Конвенція по боротьбі з хабарництвом ОЕСР;
- іноземні чи національні публічні діячі з країн з моноекономією (економічна залежність від одного або декількох експортних товарів), особливо, якщо контроль експорту або заходи ліцензування були введені в дію;

⁵⁶ Financial Action Task Force 40 Recommendations - <http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/fatf-recommendations.html>

- іноземні чи національні публічні діячі з країн, які залежать від експорту незаконних товарів, таких як наркотики;
- іноземні чи національні публічні діячі з країн з політичними системами, заснованими на особистій владі, авторитарному режимі, або країн, в яких функціонує режим збагачення можновладців, і країн з високим рівнем патронажу призначень;
- іноземні чи національні публічні діячі з країн з поганим (бідним) і/або непрозорим управлінням та обов'язками щодо звітування;
- іноземні чи національні політичні діячі з країн, які відповідно до відкритих джерел, мають високий рівень організованої злочинності.

4.6. Приклади справ

Нижче представлена збірка тематичних досліджень, які обрані з числа публікацій, що демонструють використання фінансової системи з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, від корупції. Це тільки основні приклади для розуміння та подальшого вивчення.

4.6.1. Приклад звітності стосовно активів, для допомоги у виявленні корупції, що пов'язана з відмиванням коштів: Конгресмен США Рендал Каннінгем⁵⁷

Рендал «Герцог» Каннінгем був конгресменом США, що представляв район в Південній Каліфорнії. Колишній льотчик-випробувач, він був членом потужного Комітету з асигнувань, функція якого полягала у розвитку бюджету. Військовий досвід Конгресмена Каннінгема дозволив йому мати певні важелі у формуванні військового бюджету. В рамках своїх обов'язків, він мав можливість передбачати власні спеціальні вимоги, відомі як «обмежені ліміти» в оборонних бюджетах, вимагаючи, щоб військові придбали певний товар або послугу. Деякі з цих обмежених лімітів зобов'язали використовувати контракти «без зобов'язань», які могли обійти нормальний відкритий процес торгів нібито тому, що товар або послуга були вузькоспеціалізованою або класифікованою.

Каннінгем виключав хабарі як правило, в трансакції з активами в обмін на контракти з «обмеженими лімітами». В одному випадку, оборонний підрядник зміг отримати мільйони з контрактів «з обмеженими лімітами» на купівлю будинку за завищеною ціною, так щоб Каннінгем міг придбати більш дорогий будинок. Для маскуванню угоди, підрядник використовував корпоративну структуру (траст), щоб купити будинок Каннінгема. Підрядник платив додаткові гроші Конгресмену, які були замасковані через чеки, які виплачувались юридичною особою, що була заснована Каннінгем раніше. Інші подібні хабарі включали покупку яхти, яка номінально належала третій особі, але насправді належала і використовувалась Каннінгем, а також покупку антикваріату або меблів. Слідчим у справі допомогло те, що Каннінгем був зобов'язаний розкривати свої активи і свій дохід. Розгляд цих записів показав, що чиста вартість активів Каннінгема за декілька років злетіла у декілька разів, але це не був його чистий дохід. Крім того, Каннінгем перерахував активи на рахунки корпорації, яка використовувалась для прийому деяких хабарів, що дозволило слідчим зробити висновок, що гроші, сплачені цій корпорації були безпосередньо пов'язані з ним.

⁵⁷ Специфічні фактори ризику у відмиванні доходів від корупції - допомога звітності установи, Завдання фінансових заходів, червень 2012. <http://www.fatf-gafi.org/topics/methodsandtrends/documents/specificriskfactorsinthelaundryingofproceedsofcorruption-assistancetoreportinginstitutions.html>

Зазначена справа також демонструє труднощі операцій з контрактами «з обмеженими лімітами». Деякі з цих контрактів «з обмеженими лімітами», що застосовувались Конгресменом носили не більше, ніж транзитний характер: підрядником було укладено контракт за завищеною ціною і частина грошей була повернута назад Конгресмену.

Джерело: судові документи США, Сполучені Штати проти Рендалл Каннінгем, справа № 05-кр-2137 (2006).

4.6.2. Приклад з використання коштів: Дієпрійє Аламіайсієга⁵⁸

Дієпрійє Аламіайсієга був обраний губернатором штату Байєлса в Нігерії в 1999 році і був переобраний у 2003-му році.

У деклараціях активів в 1999-му і 2003-х роках, вдалося виявити, що Аламіайсієга, мав певні зобов'язання, та контролював численні рахунки в Лондоні та депозити на мільйони фунтів стерлінгів.

В 2005-му році Аламіайсієга був заарештований на рейсі до Великої Британії та давав інтерв'ю в поліцейській дільниці Лондона. В одному із домоволодінь Лондона було знайдено 1 млн. фунтів стерлінгів готівкою в численних закритих мішках в закритій спальні. Під час свого інтерв'ю він заперечував участь в корупції і заявив, що ця готівка є його «стратегічним резервом». Аналіз основних рахунків, пов'язаних з Аламіайсієга показав, що обидва банківських депозити і рахунки є вельми суперечливими та із заявленою метою. Аналіз проведений Великобританією основних рахунків, пов'язаних з Аламіайсієгою показали активність на обох банківських депозитах та рахунках дуже заперечливу із заявленою метою.

Наприклад, незабаром після відкриття одного з рахунків, було різке підвищення депозитів з 35 000 до 1,5 млн. фунтів стерлінгів. У 2003-му році Аламіайсієга також доручив лондонській довірній компанії і постачальнику послуг реєстрацію компанії на Сейшельських островах у якій Аламіайсієга був єдиним акціонером і директором. Потім ця компанія відкрила рахунок у банку Великобританії. Банк передбачив оборот у розмірі 250 000 фунтів стерлінгів, але в перші 14 місяців на рахунок надійшло коштів на загальну суму близько 2,7 млн. фунтів стерлінгів; всупереч характеристиці функціонування бізнесу компанія не має будь-яких витрат. 1,6 млн. фунтів стерлінгів надійшли з банку в Нігерії від підрядника Bayelsa. Крім того, принаймні, на один з цих рахунків надходили готівкові вклади, у розмірі від 10 000 до 15 000 фунтів стерлінгів.

Джерело: Судові документи, Федеративна Республіка Нігерія. Інвестиційна Корпорація Сантоліна та ін. HC05-C03602 (2006).

⁵⁸ Специфічні фактори ризику у відмиванні доходів від корупції - допомога звітності установи, Завдання фінансових заходів, червень 2012. <http://www.fatf-gafi.org/topics/methodsandtrends/documents/specificriskfactorsinthelaundryingofproceedsofcorruption-assistancetoreportinginstitutions.html>

4.6.3. Приклад⁵⁹

За півтора роки на рахунок бельгійської компанії з Центральної Африки було здійснено чотири міжнародних перекази за наказом компанії, що знаходилась в Азії і спеціалізувалась на електроніці, на загальну суму більше 2.2 млн. доларів США. Рахунок африканської компанії був відкритий двома роками раніше з метою ведення бізнесу з компаніями в Бельгії та Європі, використовуючи рахунок для сплати замовлень та поставок. Менеджер компанії проживав у Африці. Ці чотири міжнародних перекази були далі переказані до Південної Кореї, Кіпру та Франції.

Операції за цими рахунками явно не відповідали очікуваному характеру ділових відносин, тобто сплаті постачальникам в Європі. Відповідно до даних у ЗМІ, фізична особа чия особистість була майже ідентичною до фізичної особи залученої до даної справи був радник міністра оборони країни в Центральній Африці. Інші статті в Інтернеті згадували проекти розвитку за участю південнокорейської компанії і «пожертвування» від цієї компанії в армію країни Центральної Африки, для закриття операції. Ці перекази були пов'язані з залученням платежів впливової особи.

4.6.4. Приклад: Джозеф Естрада⁶⁰

Джозеф Естрада був президентом Республіки Філіппіни у період з червня 1998-го року по січень 2001-го року. Він пішов у відставку під час свого імпічменту за звинуваченням у корупції і на тлі зростаючого суспільного протесту проти його президентства. Він був заарештований у квітні 2001-го року і звинувачений у порушенні Закону про боротьбу з грабунком нібито накопичивши більш ніж 87 мільйонів доларів США незаконним способом. Станом на 12 вересня 2007 року Суд визнав Естрада винним у розкраданні майна, вважаючи, що з червня 1998-го по січень 2001-го року, Естрада (а) був у змові з губернатором Луїсом Сінгсон та іншими, і зібрав 11,6 млн. доларів США у вигляді відкатів від незаконних гральних операторів як захист грошей, з яких 4,26 млн. доларів США були знайдені, на банківських рахунках Фонду ERAP мусульманської молоді, і (б) використав дві урядові установи на придбання акцій в Belle корпорації (Belle) і злочинно збагатився, отримавши 4 млн. доларів США комісії з продажу за допомогою фейкового банківського рахунку під назвою «Хосе Веларде», фактичним власником якого він був.

Два рази Естрада використав фонд, щоб приховати незаконні доходи і залучив велику кількість осіб, які діяли в різних галузях, щоб допомогти реалізовувати свої незаконні схеми.

⁵⁹ <http://www.egmontgroup.org/news-and-events/news/2012/10/03/the-role-of-fius-in-fighting-corruption-and-recovering>

⁶⁰ The Puppet Masters, How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It (Van der Does de Willebois, Halter, Harrison, Won Park, Sharman), StAR(World Bank / UNODC) 2011. <https://star.worldbank.org/star/publication/puppet-masters>

4.6.5. Приклад: Скандал з Міжнародним Аеропортом Piarco⁶¹

У період з 1996-го по 2000-й рік уряд Тринідаду та Тобаго проводив низку тендерів для забудовників Міжнародного аеропорту Piarco в Тринідаді. Бірк Хілман Консалтантс, Інс. (ВНС), фірма-збудувник співвласником якої був Едуардо Хільман-Волер, що був найнятий як дизайнер, консультант, менеджер проекту по нагляду за будівництвом аеропорту. ВНС та інші, такі як бізнесмен Рауль Гутьєрез та Армандо Паз, змогли сфальсифікувати конкурсні процедури, таким чином, що представлені ними компанії контрольовані ними ж, такі як Florida corporation Calmaquip Engineering Corp. (Calmaquip), були обрані для виконання контрактів.

За цивільним позовом, поданим Тринідад і Тобаго проти змовників, вплив політичних діячів, до яких увійшли голова Національної газової компанії Стів Фергюсон, міністр фінансів Брайан Гуй Дун, голова туризму та промислового розвитку компанії Тринідад і Тобаго Ішвар Галбарансінт, дозволив ВНС та іншим змовникам, гарантувати схвалення урядом цих проектів.

Договір розроблений на підставі CP-9 був схвалений з метою побудови корпусу та інтер'єру в аеропорті. Незважаючи на те, що вісім компаній пройшли попередню кваліфікацію, щоб подати заявки, тільки одна компанія з Тринідаду і Тобаго, Північна Будівельна компанія (Northern) надала заявку на участь у тендері. Згідно з обвинувальним висновком, компанія Північна належала Галбарансінту. Незважаючи на те, що ставка компанії Northern складала близько 10 млн. доларів понад оцінку затрат, компанія Northern уклала договір на підставі CP-9.

Договір розроблений на підставі CP-13 був укладений компанією Calmaquip для різної спецтехніки, такої як телескопічні трапи, ліфти, ескалатори і рентгенівські апарати. Незважаючи на те, що 10 компаній пройшли попередню кваліфікацію, щоб надати заявки на підставі CP-13, лише компанії Calmaquip та SDC, міжнародна будівельна фірма, подали заявку на участь у тендері. Ні компанія Calmaquip, ні компанія SDC не повідомили, що дочірня компанія SDC, SDCC мали спільних посадових осіб, директорів і місце діяльності з компанією Calmaquip. Компанія Calmaquip виграла тендер, незважаючи на те, що сума складала 15 млн. доларів і була більшою, ніж у кошторисної вартості CP-13. Доходи, отримані від цих шахрайських контрактів пізніше були перераховані в різні рахунки офшорних банків, які пов'язані з компаніями оболонками. Зловживання корпоративними структурами (трастами) має важливе значення в цьому випадку.

Часто корпоративні структури (трасти) використовувались для захисту анонімності публічного діяча в корупційних схемах. У подальшому вони

⁶¹ The Puppet Masters, How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It (Van der Does de Willebois, Halter, Harrison, Won Park, Sharman), StAR(World Bank / UNODC) 2011. <https://star.worldbank.org/star/publication/puppet-masters>

використовувались, щоб приховати імена тих, хто був залучений до цієї схеми. Ще однією причиною використання корпоративних структур (трастів) є надання шахрайським схемам видимості легітимності. Через масштабний характер проекту будівництва аеропорту Піарко, важливу роль відіграв уряд у привласненні контрактів і ймовірно залучених публічних діячів високого рівня, що було б майже неможливо для тих публічних діячів, які залишилися повністю анонімним протягом виконання схеми.

Іншими словами, основна мотивація для використання корпоративних структур (трастів), ймовірно, не захист анонімності публічних діячів. Замість цього, швидше за все, замовники використовували корпоративні структури (трасти) для того, щоб переконати громадськість, що тендерні процедури та укладання контрактів виконувались законно.

Адміністрація аеропорту Тринідаду і Тобаго (TIT) була урядовим органом призначеним з метою спільної відповідальності за будівництво аеропорту. З квітня по листопад 2000-го року, адміністрація аеропорту внесла кошти на банківські рахунки компанії Calmaquip до банку Dresdner Bank AG, Lateinamerika (Dresdner) в Майамі, штат Флорида, США для роботи компанії Calmaquip на підставі CP-13.403. Було зроблено сорок п'ять платежів на суму від 20 461, 95 доларів США до 5 500 663, 75 доларів США та на суму більше 29 095 477, 404 доларів США. Після цього, гроші були внесені на рахунок компанії Calmaquip Dresdner, і замовники використовували систему розшарування коштів для створення рівнів поділу.

11 травня 2000 року, Рауль Гутьєррес, президент і директор компанії Calmaquip, виконав 405 електронних платежів на суму 2 000 000 млн. доларів з банку Dresdner Bank на банківський рахунок Leu Ltd. від імені компанії, AMA Investment Group (AMA). Згідно з обвинувальним висновком, в той же день AMA перерахувала 1 500 000 доларів зі свого рахунку у банку Bank Leu на рахунок компанії Argentum International Marketing Services SA (Argentum) у банку Bank Leu. Протягом всього наступного місяця Стів Фергюсон від імені компанії Argentum нібито перераховував кошти з рахунку банку Argentum Bank Leu на інші банківські рахунки, що відкриті на ім'я іншого власника корпоративних структур (трастів), такі як Vocora Holding, Inc. (Vocora) і Maritime Securities Holdings Ltd.

У серпні та вересні 2000-го року обидва директора Гутьєррес і Армандо-Пас з компанії Calmaquip, також виконували численні перекази від імені компанії Calmaquip на рахунки Banko Bilbao Vizcaya Argentaria в Empresas Sudamericana S.A. (Empresas). Пізніше, Empresas за твердженням, виконала електронний переказ коштів з цього рахунку на рахунок банку Argentum's Bank Leu. Після створення відповідного розшарування, виплати були зроблені на банківські рахунки співучасників.

4.7. Корисні посилання

4.7.1. Центр з виявлення корупційних справ, Ініціатива з повернення вкрадених активів (StAR)

<http://star.worldbank.org/corruption-cases> (World Bank / UNODC).

4.7.2. Відмивання доходів отриманих від корупції, Група з розробки фінансових заходів (FATF), липень 2011

<http://www.fatf-gafi.org/topics/methodsandtrends/documents/laundryingtheproceedsofcorruption.html>

4.7.3. Публічні діячі, превентивні заходи для банківського сектору (Greenberg, Gray, Schantz, Latham, Gardner), StAR (World Bank/UNODC) 2010

<https://star.worldbank.org/star/publication/politically-exposed-persons>

4.7.4. Запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, практичне керівництво для банківського нагляду (Chatain, McDowell, Mousset, Schott, Van der Does de Willebois), Світовий банк, 2009

<https://openknowledge.worldbank.org>

4.7.5. Специфічні фактори ризику у відмиванні доходів від корупції - допомога суб'єктам первинного фінансового моніторингу, FATF, червень 2012

<http://www.fatf-gafi.org/topics/methodsandtrends/documents/specificriskfactorsinthelaundryingofproceedsofcorruption-assistancetoreportinginstitutions.html>

4.7.6. Ляльководи, як корумпувати використання юридичних структур для приховання вкрадених активів і що з цим робити (Van der Does de Willebois, Halter, Harrison, Won Park, Sharman), StAR (World Bank/UNODC) 2011

<https://star.worldbank.org/star/publication/puppet-masters>

4.7.7. Використання розкритих активів для ідентифікації публічних діячів (Rossi, Pop, Clementucci, Sawaqed) Світовий банк, 2012

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTFINANCIALSECTOR/0,,contentMDK:23117922~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:282885,00.html>

4.7.8. Антикорупційне керівництво Wolfsberg, Wolfsberg Group, 2011

<http://www.wolfsberg-principles.com/>

4.7.9. Керівництво FATF: публічні діячі (Рекомендації 12 та 22)

<http://www.fatf-gafi.org/topics/fatfrecommendations/documents/peps-r12-r22.html>

4.7.10. Звіт FATF - Специфічні фактори ризику у відмиванні доходів за допомогою корупції до звітуючих установ - червень 2012 року

<http://www.fatf-gafi.org/topics/corruption/documents/specificriskfactorsinthelaunderingofproceedsofcorruption-assistancetoreportinginstitutions.html>

4.7.11. Раціональне управління ризиками, пов'язаними з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму - Банк міжнародних розрахунків

<http://www.bis.org/publ/bcbs275.htm>
